

Zicht op... literatuureducatie en leesbevordering

achtergronden, literatuur, lesmethoden, projecten en websites

Inhoud

Vooraf	5
Wat gaat voor: literaire canon of leesplezier?	7
Geraadpleegde bronnen	13
Literatuur	15
Tijdschriften	39
Instellingendocumentatie	41
Lesmethoden	43
Projecten	47
Websites	55
Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland	59

Vooraf

De *Zicht op... literatuureducatie en leesbevordering* die nu voor u ligt is een van de tastbare resultaten van de geïntensiveerde samenwerking tussen Stichting Lezen en Cultuurnetwerk Nederland.

Vanaf begin dit jaar heeft Cultuurnetwerk Nederland de verantwoordelijkheid op zich genomen informatie over leesbevordering en literatuureducatie te verzamelen, toegankelijk te maken en beschikbaar te stellen. Concreet betekent dit dat Stichting Lezen en Cultuurnetwerk Nederland afspraken hebben gemaakt over het collectiebeleid van Cultuurnetwerk Nederland en dat geïnteresseerden in het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland terecht kunnen om publicaties, waaronder scripties van studenten, in te zien. Het projectloket cultuureducatie is een ander concreet voorbeeld van samenwerking op het gebied van informatievoorziening.

Andere samenwerkingsverbanden van Stichting Lezen en Cultuurnetwerk Nederland worden voortgezet. Voorbeelden hiervan zijn jaarlijkse studiedagen voor onderzoekers en debatten. Over de laatste gezamenlijke studiedag, *Steeds mooier*, verschijnt in het voorjaar van 2006 een nummer in de reeks Cultuur + Educatie. Een voorbeeld van een debat dat beide instellingen (in dit geval in samenwerking met Erfgoed Actueel) organiseren is het debat over de culturele canon in cultuureducatie dat in december 2005 plaats zal vinden. Voor de precieze datum en meer informatie over dit debat kunt u de websites van beide instellingen raadplegen (www.lezen.nl en www.cultuurnetwerk.nl).

Het inleidende artikel van deze *Zicht op...* is geschreven door Martijn Nicolaas, medewerker literatuureducatie van Stichting Lezen. In dit artikel *Wat gaat voor: literaire canon of leesplezier?* beschrijft hij allereerst de begrippen literatuureducatie, leesbevordering en leesgeving. Daarna gaat hij in op de praktijk van literatuureducatie en leesbevordering in het basis- en voortgezet onderwijs. Na een schets van de organisaties die zich in Nederland bezighouden met leesbevordering, sluit hij af met enkele actuele onderwerpen zoals de literaire canon.

Het literatuuroverzicht dat volgt na dit artikel bevat een selectie van publicaties over literatuureducatie en leesbevordering die verschenen vanaf 2003. Ook zijn enkele belangwekkende publicaties op dit gebied die voor 2003 verschenen opgenomen. Naast deze literatuurselectie behelst deze *Zicht op...* een selectie van projecten literatuureducatie en leesbevordering uit het projectloket en van relevante websites.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, oktober 2005

Wat gaat voor: literaire canon of leesplezier?

Martijn Nicolaas

Het is altijd even schrikken als de vijfjaarlijkse cijfers van het vrijetijdsonderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau verschijnen: er wordt weer minder gelezen. De cijfers leveren materiaal voor verontruste debatten over de voortschrijdende ontleding en de vraag hoe die een halt toegevoegd kan worden. Uit vergelijkbare onderzoeken onder jongeren blijkt dat zij tegenwoordig nog maar vier minuten per dag lezen. Dit wordt over het algemeen zorgwekkend gevonden en er zullen dan ook weinig mensen tegen leesbevordering zijn. In de praktijk blijken prioriteiten echter nog wel eens ergens anders te liggen.

Wie is verantwoordelijk voor het bijbrengen van lust in lezen: ouders, het onderwijs of de overheid? Dat kinderen moeten leren lezen is evident, maar met alleen technisch en begrijpend leren lezen kweek je niet vanzelfsprekend lezers, laat staan lezers van literatuur. Niet iedereen hoeft natuurlijk aan de literatuur, maar de verdieping, verstrooiing, verbeelding en verbreding die het lezen van boeken biedt, maken leesbevordering en literatuureducatie tot belangrijke vormen van cultuur-educatie. Uit onderzoek blijkt dat opgroeien met veel aandacht voor lezen een positieve invloed heeft op het culturele gedrag in het volwassen leven. Die aandacht voor lezen is het doel van Stichting Lezen, de landelijke organisatie voor leesbevordering en literatuureducatie, die poogt het leesklimaat in stand te houden en te verbeteren door het mogelijk maken van onderzoek en projecten.

Leesplezier en literaire competentie

Leesbevordering is het streven naar leesplezier en literatuureducatie, naar literaire competentie. Gesproken wordt van literaire competentie als iemand de weg weet in het brede aanbod van boeken en organisaties (wegwijs raken), kennis heeft van kenmerken van literaire teksten en daarmee waardering kan ontwikkelen (tekstgerichte vaardigheden) en vervolgens die waardering beargumenteerd kan formuleren (lezersgerichte vaardigheden). Onder literatuureducatie wordt verstaan alle educatieve activiteiten die in relatie staan tot of verwijzen naar literatuur en de daartoe gerekende genres, en die leiden tot literaire competentie. De activiteiten kunnen productief (schrijven, voordragen), receptief (luisteren en lezen) of reflectief (beschouwen) van aard zijn.

Leesplezier is niet - zoals literaire competentie - onder te verdelen in cognitieve vaardigheden die aan te leren zijn. Beleving, identificatie en verbeelding van teksten zijn voorwaarden voor leesplezier. Ook de vorm waarin activiteiten worden aangeboden heeft veel invloed; voorlezen, praten over boeken, jureren en zelf schrijven zijn werkvormen die leesplezier stimuleren. Verder zijn de pedagogische aanpak, de kennis en het enthousiasme van de beroepskracht bij het aanbieden van de activiteiten van doorslaggevend belang.

Leesbevordering en literatuureducatie liggen in elkaars verlengde. Het doel van leesbevordering, streven naar leesplezier, is een overkoepelend doel: kinderen zouden zo veel mogelijk positieve leeservaringen moeten hebben, ook als zij met literatuureducatie bezig zijn. Bovendien kan plezier in lezen ook bestaan uit beter begrip van een tekst. Literatuureducatie kan als subdoel ook leesbevordering hebben, waardoor leerlingen aangemoedigd worden teksten van een hoger niveau te lezen (gerelateerd aan het niveau van de leerlingen). Afhankelijk van de leeftijd vallen leesbevordering en literatuureducatie steeds meer samen, hoewel nooit geheel.

Leesomgeving

Leerkrachten, bibliothecarissen en ouders zijn de belangrijkste intermediairs in het netwerk van organisaties die bijdragen aan de ontwikkeling van leesplezier en literaire competentie. Het gezin, de kinderopvang, de bibliotheek en de school of de mediatheek zijn dan ook de broedplaatsen voor leesbevordering en literatuureducatie. Hier zouden kinderen en jongeren constant in aanraking moeten komen met boeken, verhalen of gedichten en een volwassene die het juiste boek in de juiste fase aan hen aan kan bieden. Het eenvoudigst en effectiefst is het voorlezen vanaf jonge leeftijd. Uit herhaald onderzoek blijkt dat voorlezen goed is voor de taalontwikkeling, de fantasie en het leervermogen van kinderen. Ouders die hun kinderen van jongs af voorlezen kunnen de kans op leesproblemen en dyslexie verminderen, zei bijzonder hoogleraar Ontluikende geletterdheid dr. Adriana Bus in haar oratie.

Leesbevordering en literatuureducatie zijn niet gebaat bij korte interventies; een doorgaande lijn is essentieel voor kinderen en jongeren. Dat wil zeggen dat kinderen en jongeren van nul tot achttien jaar structureel te maken zouden moeten krijgen met leesbevordering en literatuureducatie door leesbevorderende activiteiten die aansluiten op en/of ingebed zijn in het dagprogramma (van de nul- tot vierjarigen) of het onderwijscurriculum. Het streven is te zorgen voor (educatieve) activiteiten die bijdragen aan leesplezier én literaire competentie. De combinatie van beide – blijkt uit recent onderzoek - is essentieel om jongeren niet voor het literaire boek te verliezen.

Basisonderwijs

In het basisonderwijs spreekt men niet echt van literatuureducatie, hoewel veel dat in het kader van leesbevordering gebeurt, wel dat etiket kan krijgen. Het aanmoedigen van motivatie om te lezen en het aanbieden van kinderboeken aan kinderen die leren lezen, is immers een voorwaarde voor literatuureducatie. Leesbevordering en literatuureducatie vallen in het basisonderwijs onder het taal- en leesonderwijs. In alle taal- en leesmethoden wordt er in meer of mindere mate aandacht aan besteed, onder noemers als 'waarderen lezen', 'boekpromotie' of 'belevend lezen'. Toch zien leerkrachten leesbevordering nog vaak als iets extra's, iets leuks voor erbij. En dat terwijl bekend is dat leesbevorderende activiteiten pas echt effect hebben als ze expliciet onderdeel zijn van het curriculum. Bovendien kan gebrek aan aandacht voor leesplezier naast het technisch en begrijpend leren lezen funest zijn voor de resultaten.

Bij de vernieuwing van de kerndoelen in het basisonderwijs is één kerndoel overgebleven waarmee leesbevordering een duidelijke plaats in het curriculum kan krijgen: 'De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.' Hoewel dit ook een goede voorbereiding biedt op literatuureducatie, komt het woord literatuur niet in de kerndoelen voor. De huidige extra aandacht voor cultuureducatie biedt kansen om literatuur als volwaardige kunstdiscipline een plek te geven in het basisonderwijs.

Op veel basisscholen is de informele functie van leescoördinator ingevoerd. De leescoördinator is een teamleerkracht die zich bezighoudt met leesbevordering bijvoorbeeld door te zorgen voor een goede, actuele kinderboekencollectie, voor voorlezen als vast punt in de weekagenda van elke groep en voor contacten met de openbare bibliotheek. Deze functie is een direct gevolg van leesbevorderingsprojecten zoals Boekenpret, Fantasia, Lezen gaat voor en Schoolbibliotheken 2000. Recent zorgde Stichting Lezen er samen met de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) en de Fontys Hogeschool voor dat in de opleiding tot taalcoördinator een nascholingsmodule leesbevordering is opgenomen, die is gebaseerd op de cursus Leescoördinator.

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs komt leesbevordering en literatuureducatie voornamelijk voor in het literatuuronderwijs bij het vak Nederlands en de moderne vreemde talen. Er zijn voor de domeinen literatuur (havo en vwo) en fictie (vmbo) ook aparte eindtermen en tot voor kort waren er ook aparte kerndoelen fictie voor de basisvorming. Het is de bedoeling dat leerlingen in de basisvorming fictie lezen en bekijken (tv-serie en film horen erbij) en zich daar een oordeel over vormen aan de hand van enkele (literaire) begrippen. Daarnaast zouden zij inzicht moeten krijgen in het verschil tussen fictie en werkelijkheid. In de laatste jaren van het vmbo leggen zij een en ander vast in een fictiedossier. In de tweede fase havo en vwo lezen leerlingen enkele werken uit de volwassenen-literatuur en maken zij leesverslagen voor een leesdossier. De literaire ontwikkeling van de leerling is hierbij het belangrijkste doel. Op het vwo wordt ook de literatuurgeschiedenis behandeld. Probleem in het literatuuronderwijs is de verplichting tot het lezen van boeken van een literatuurlijst. Dit werkt vaak niet leesbevorderend. Zodra het lezen van boeken verplicht wordt met een educatief doel (waar op zichzelf niets mis mee is), verliezen jongeren snel het plezier erin. Dit is de reden waarom in de jaren negentig het literatuuronderwijs leerlinggericht werd: de beleving van de leerlingen bij literatuur werd belangrijker dan de interpretatie van een literair werk en de kennis van de literatuurgeschiedenis. Dit riep weer een tegenreactie op; Robert Anker en Jo Dautzenberg fulmineerden tegen dit soort literatuuronderwijs waardoor jongeren niets meer over literatuur leerden en alleen maar lazen wat ze 'leuk' vonden. Uiteraard moet literatuuronderwijs ook leiden tot kennis van de literatuur, maar uit recent onderzoek van Marc Verboord, *Moet de meester dalen of de leerling klimmen?* blijkt dat het leerlinggerichte literatuuronderwijs wel degelijk beter is voor de leesmotivatie en leesfrequentie van leerlingen dan zogenaamd cultuurgericht literatuuronderwijs, waarbij de nadruk ligt op kennis van de literatuurgeschiedenis.

Sinds de invoering van het studiehuis is ook sprake van literatuureducatie bij het vak CKV1. Hiermee krijgt wereldliteratuur een duidelijke plaats tussen de overige kunstdisciplines. In het voortgezet onderwijs zijn leesbevordering en literatuureducatie dus op twee plekken in het curriculum terug te vinden: bij het taalonderwijs en bij het kunstonderwijs. Dat het literatuuronderwijs hier echter niet meteen van profiteert, blijkt bij de vernieuwde kerndoelen voor de onderbouw. Als kerndoel bij het vak Nederlands is het volgende geformuleerd: 'De leerling leert verhalen, gedichten en informatieve teksten te lezen die tegemoet komen aan zijn belangstelling en zijn belevingswereld uitbreiden.' Eigen belangstelling én uitbreiding van de belevingswereld: leesbevordering en literatuureducatie op een mooie manier gecombineerd. Literatuur komt echter niet voor bij het nieuwe vakgebied Kunst en cultuur. Dat is te betreuren, want het zou kansen bieden om jongeren ook productief met literatuur bezig te laten zijn (creatief schrijven); literatuureducatie in het voortgezet onderwijs is immers voornamelijk receptief en reflectief van aard. Vooral het fictieonderwijs in het vmbo zou veel productieve opdrachten en activiteiten moeten bevatten waarbij de leerlingen veel doen, ook buiten de school. Dit kan in combinatie met CKV.

Het voortgezet onderwijs heeft in tegenstelling tot het basisonderwijs vanouds geen sterke band met de bibliotheekwereld, hoewel dit voor leesbevordering en literatuureducatie enorm stimulerend zou zijn. Gelukkig begint daar de afgelopen tijd verandering in te komen, mede door de groter wordende rol van de schoolmediathecaris.

Organisaties voor leesbevordering

Er zijn drie landelijke, overkoepelende organisaties die zich bezighouden met leesbevordering en/of literatuureducatie. Stichting Lezen is als kenniscentrum en loket- en platformorganisatie de spin in het web. Voor de Vereniging van Openbare Bibliotheken, brancheorganisatie van openbare bibliotheken, is leesbevordering een algemene taak en zij coördineert projecten, zoals Boekenpret en Fantasia. De Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) is het campagnebureau voor het boekenvak met bekende acties als de Kinderboekenweek, de Kinderjury en de Boekenweek. Deze drie organisaties werken waar mogelijk samen om leesbevordering gestalte te geven. Een voorbeeld daarvan is de inmiddels dertien jaar oude Nationale Voorleeswedstrijd, voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs. Stichting Lezen is inhoudelijk en financieel verantwoordelijk voor dit project. De Vereniging van Openbare Bibliotheken zorgt via de Provinciale Bibliotheekcentrales en de openbare bibliotheken voor de regionale en provinciale voorrondes en samen met de CPNB en Stichting Lezen voor de promotie van het project. De Jonge Jury van Bulkboek is een ander project dat gefinancierd wordt door Stichting Lezen en waar De Vereniging en de CPNB ondersteunende rollen in vervullen.

Het netwerk van bibliotheken in Nederland – Provinciale Bibliotheekcentrales (PBC's) en grotere en kleinere openbare bibliotheken – biedt, naast het onderwijs, de infrastructuur waarin leesbevordering kan gedijen. Het is dan ook logisch dat de openbare bibliotheek de eerste samenwerkingspartner voor vooral het basisonderwijs is waar het gaat om leesbevordering en literatuureducatie. In het kader van de huidige bibliotheekvernieuwing moeten bibliotheken hun rol als informatiespil in de samenleving versterken en beter inspelen op de wensen van de samenleving. De bedoeling is dat er een groot netwerk van basisbibliotheken ontstaat. Hierdoor wordt de digitale dienstverlening verder ontwikkeld en kan de samenwerking met scholen en culturele instellingen worden versterkt, hetgeen de leesbevordering ten goede kan komen. Een voorbeeld daarvan is de doorgaande leeslijn die de PBC Drenthe onlangs in hun leesbevorderingsaanbod invoerde.

Landelijke culturele instellingen met aanbod op literatuurgebied leveren projecten op een specifiek (deel)gebied van leesbevordering en literatuureducatie, die aanvullend zijn op taal-, lees- en literatuurmethodes. Ze bieden activiteiten die leerlingen op een concrete en actieve manier laten kennismaken met (de wereld van de) literatuur. De oudste en meest in het oog springende is Stichting Schrijvers School Samenleving, die auteursbezoeken regelt. Direct contact met een schrijver of dichter heeft een sterk leesbevorderend effect. Stichting Bulkboek organiseert de tweejaarlijkse Dag van de literatuur en voert De Jonge Jury en De Inktaap uit, leesbevorderingsprojecten voor het voortgezet onderwijs. Het Letterkundig Museum biedt educatieve programma's bij de permanente tentoonstellingen Gaan waar de woorden gaan, over 250 jaar Nederlandse literatuurgeschiedenis, en het Kinderboekenmuseum. Verder zijn er de dichtwedstrijden voor het basis- en het voortgezet onderwijs van respectievelijk Stichting Kinderen en Poëzie en Stichting Doe Maar Dicht Maar, levert School der Poëzie professionele poëziedocenten die op scholen poëzieprojecten uitvoeren en organiseert Poetry International elk jaar in januari de Gedichtendag, met lessuggesties voor het onderwijs. Daarnaast zijn verschillende instellingen actief op het snijvlak van literatuur en andere kunst disciplines als beeldende kunst, (animatie)film en muziek (bijvoorbeeld Stichting Autoped, het Nederlands Instituut voor Filmeducatie, Stichting Il Luster en Stichting Wintertuin).

Ook een aantal regionale en plaatselijke centra voor de kunsten biedt projecten op het gebied van (kinder- en jeugd)literatuur aan. In de centra voor de kunsten bestaat het algemene aanbod

literatuur voor volwassenen vaak uit cursussen creatief schrijven, de Rotterdamse SKVR is hierbij een voorloper. Overigens is het wat opleidingen aan de productieve kant betreft in Nederland droevig gesteld. Niet alleen doet zich het merkwaardige verschijnsel voor dat voor alle kunstdisciplines complete kunstvakopleidingen bestaan behalve voor literatuur (literair schrijven), zorgwekkend is ook dat de opleiding literaire vorming tot literair consulent sinds kort ter ziele is. Naast het aanbod creatief schrijven heeft een aantal centra voor de kunsten ook literaire projecten voor vooral het basisonderwijs. Voorbeelden zijn de zogenaamde vertelkastjes en het programma Lezen gaat voor van Kunstgebouw Zuid-Holland en het Koorenhuis in Den Haag, dat tot stand kwam in samenwerking met Stichting Lezen. Kunstgebouw Zuid-Holland organiseert samen met Kunst en Cultuur Noord-Holland en de Pbc ProBiblio voor het voortgezet onderwijs de dicht- en rapwedstrijd Zo Gedacht Zo Gedicht.

Tot slot zijn ook verscheidene educatieve diensten en projectbureaus bezig met leesbevordering, zoals de SLO, Sardes en het Expertisecentrum Nederlands. Het leesbevorderingsprogramma voor het vmbo, Bazar, is een aantal jaren geleden op initiatief en met geld van Stichting Lezen samengesteld door projectbureau Sardes, waarna het in het aanbod van het Centrum voor Educatieve Dienstverlening Rotterdam werd opgenomen, die het programma met behulp van plaatselijke onderwijsbegeleidingsdiensten en bibliotheken inbrengt in het vmbo-onderwijs. Door samenwerking met verschillende partners is zo een leesbevorderingsproject tot stand gekomen en wordt het verspreid. Een goede combinatie van het aanbod van organisaties voor leesbevordering en het curriculum in het onderwijs is essentieel om ervoor te zorgen dat toekomstige generaties het plezier van verhalen en gedichten blijven ervaren.

Voorlezen in de voor- en vroegschoolse periode

Kinderen die van jongs af aan zijn voorgelezen, zijn gemotiveerder om te leren lezen, zijn taalvaardiger en begrijpen teksten beter dan een vergelijkbare groep kinderen die niet of heel weinig is voorgelezen. Mede op advies van het Platform Voorlezen heeft Stichting Lezen onlangs een groot onderzoek laten doen naar voorlezen in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. De peuterspeelzalen die zich bezighouden met voor- en vroegschoolse educatie (vve) blijken daarbij een voorbeeld te zijn voor andere kinderopvanginstellingen. De vve-programma's (zoals Kaleidoscoop en Piramide) lijken een gunstig effect te hebben op het voorleesklimaat. De Taallijn-vve die sinds 2003 bestaat (vijf prototypes voor vve-locaties, ontwikkeld door projectbureau Sardes in samenwerking met het Expertisecentrum Nederlands) en waarin veel aandacht is voor interactief voorlezen, betekende een extra stimulans voor de taal- en leesontwikkeling van kinderen met een (potentiële) leerachterstand. Met De Nationale Voorleesdagen (een jaarlijks terugkerende, tiendaagse voorleescampagne voor de jongste groep, begonnen in 2004) streeft Stichting Lezen ernaar dat alle kinderen tot zes jaar dagelijks worden voorgelezen.

Adolescentenliteratuur

De literaire adolescentenroman is een betrekkelijk nieuw genre. Deze romans voor vijftienplussers zijn verhalend van aard en dragen veel levenservaring aan (bijvoorbeeld de boeken van Aidan Chambers, Anne Provoost en Marita de Sterck). Onlangs is onderzoek gedaan naar de potentiële rol van dit genre in het literatuuronderwijs. Op basis van een enquête onder havo- en vwo-leerlingen in de bovenbouw is vastgesteld dat een kwart van deze groep moeite heeft met de overstap naar boeken voor volwassenen. Die spreken hen niet aan en hun leesplezier neemt sterk af. Dit heeft ook

te maken met de ontwikkelingsfase waar leerlingen zich in bevinden, die niet synchroon hoeft te lopen met leeftijd. De literaire adolescentenroman biedt leerlingen veel mogelijkheden tot identificatie en reflectie en een hoge mate van realisme en kan daardoor een vloeiende overgang van jeugd-literatuur naar volwassenenliteratuur bewerkstelligen. Over de rol van jeugdliteratuur in het hele voortgezet onderwijs organiseerde Stichting Lezen in maart 2005 de conferentie Lezen Centraal voor docenten, bibliothecarissen en mediathecarissen. Binnenkort verschijnt een boek waarin niet alleen een historisch overzicht wordt gegeven van de adolescentenroman, maar ook verslag wordt gedaan van onderzoek naar mogelijk gebruik van deze boeken in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

Literaire canon

De discussie over de culturele canon is in volle gang en onduidelijk is nog waar die toe zal leiden. De verwarring die de laatste jaren is ontstaan door de Europese eenwording, globalisering, immigratie en terrorisme veroorzaakte een algemene discussie over de Nederlandse identiteit en leidde in het kader van de leesbevordering en literatuureducatie tot een hernieuwde roep om meer kennis van de Nederlandse literatuur. De Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur pleitten begin 2005 voor invoering van een culturele canon en bij leesbevordering voor sterkere nadruk op cultureel waardevolle teksten. Inmiddels hebben de publicisten zich laten horen en zijn er genoeg lijstjes om behoorlijk wat 'Verhalen van Nederland' – zoals in de opdracht aan de commissie Van Oostrom vermeld - te vertellen. Interessanter is echter hoe een en ander in educatieve activiteiten omgezet kan worden; in literatuurmethodes is die literaire canon immers al lang en breed aanwezig. Er zijn twee interessante vernieuwende initiatieven, mede door Stichting Lezen gefinancierd en/of ontwikkeld, die erbij zouden kunnen helpen: DICHT/VORM Klassiekers en Boek en Film: klassiekers. De bibliotheken kunnen deze vertalen in aantrekkelijke projecten voor scholen.

De Raad voor Cultuur heeft de overheid onlangs geadviseerd het huidige experimentele leesbevorderingsbeleid om te zetten in structureel en langjarig beleid. Stichting Lezen en de Vereniging van Openbare Bibliotheken in samenspraak met de CPNB komen in de loop van 2006 met een visie op leesbevordering en literatuureducatie. De voorzet daarvoor is gegeven in de notitie *De doorgaande leeslijn 0-18 jaar* van Stichting Lezen, die ook door de Vereniging van Openbare Bibliotheken is aangemerkt als basis voor gezamenlijk beleid. Stichting Lezen wil als kenniscentrum uitdragen dat een doorgaande leeslijn plezier én inzicht geeft in (literair) lezen. Aandacht voor de literaire canon hoeft het leesplezier niet in de weg te staan, zolang ze samen opgaan. Sterker nog: door leesplezier vanaf jonge leeftijd te stimuleren, zullen jongeren eerder geneigd zijn kennis te maken met de literaire canon en te genieten van de boeken die ertoe behoren.

De auteur is medewerker literatuureducatie bij Stichting Lezen.

Geraadpleegde bronnen

Bus, A. (2005). *Two More Miles To Go. Naar een balans tussen foneemtraining en betekenisverwerving in de bestrijding van leesproblemen en (pseudo-)dyslexie*. Oratie uitgesproken op vrijdag 21 januari 2005, Universiteit Leiden.

Chambers, A. (2002). *De leesomgeving*. Den Haag: Biblion.

Kraaykamp, G. (2002). *Leesbevordering door ouders, bibliotheek en school*. Stichting Lezen reeks nr. 3. Delft: Eburon.

Lierop-Debrauwer, H. van (1990). *Ik heb het wel in jouw stem gehoord. Over de rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen*. Delft: Eburon.

Schooten, E. van (2005). *Literary response and attitude towards reading fiction*. Rijksuniversiteit Groningen.

Verboord, M. (2003). *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Universiteit Utrecht.

With, J. de (2005): *Overgangsliteratuur voor bovenbouwers? Een onderzoek naar het functioneren van de literaire adolescentenroman*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Literatuur

Algemeen

TIJDSCHRIFTARTIKEL

The arts and the creation of mind : the arts afford opportunities to transform brains into minds in distinctive ways / E.W. Eisner

In: Language arts. - Vol.80(2003)5(May.340-344). - Met lit.opg.

How does one justify the arts when other aims seem so pressing? Does the imaginative potential that we possess have a role in determining what's important in our schools? What do the arts have to do with literacy, that is, with our standard conceptions of reading and writing? The aim in this article is to elucidate those functions.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Bibliotheek voortrekker bij leesbevordering in Drenthe / E. Kielema

In: BibliotheekBlad. - Vol.8(2004)25/26(24dec.26-27)

In Drenthe hebben de bibliotheken in 2003 het initiatief genomen tot samenwerking met onderwijs en gemeenten op het gebied van leesbevordering. De bibliotheek is tevens voorzitter van het gemeentelijk leesbevorderingsnetwerk, waarin alle instellingen die iets met lezen te maken hebben - peuterspeelzalen, kinderopvang, basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs - participeren.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Boodschappen op kosten van het Fonds : eerste lichting auteurs met een stimuleringsbeurs / E. Nieuwenhuis

In: Schrijven. - Vol.7(2003)5(okt/nov.24-26)

Interview met twee schrijvers en een fondsmedewerker over de ervaringen met een stimuleringsbeurs die speciaal bedoeld is voor beloftevolle auteurs. De stimuleringsbeurs is een nieuwe subsidie van het Fonds voor de Letteren.

Dát moet je gelezen hebben! Literaire en educatieve canonvorming / H. Bekkering (auteur van inleiding)

In: Literatuur zonder leeftijd. -

Vol.17(2003)62(najaar.7-163). - Themanummer

Bundel naar aanleiding van het symposium Dát moet je gelezen hebben! Literaire en educatieve canonvorming georganiseerd door de Universiteit van Tilburg in

samenwerking met de Vereniging van Openbare Bibliotheken en Letterkundig Museum op 21 januari 2004. Leidraad van het symposium zijn de vragen: Wie bepaalt welke boeken in de canon thuishoren? Welke rol speelt het onderwijs? Wat is de inbreng van de lezer? De volgende lezingen zijn opgenomen: De jeugdliteratuurkritiek als graadmeter door H. van Lierop-Debrauwer; Toverstafjes en Zwavelstokken: over literair-educatieve canonvorming door P. Mooren; Dát wordt er gelezen in de kinderopvang door M. Chorus-Reintjens; Hoe lang duurt klassiek? door R. Ghesquiere en Zoenen en gezoend worden: over canon, Zoenen en jeugdliteratuur door D. Schram. Verder worden vier klassieken herlezen en besproken: Het Achterhuis van Anne Frank; Een Zomerzothed van C. van Marxveldt; Emiel en zijn detectives van E. Kästener en De AFC-ers van J.B. Schuil.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

'Docenten moeten beter aansluiten bij interesse van kinderen' : interview met Helma van Lierop, hoogleraar jeugdliteratuur / J.J. Hermsen

In: Boekman. - Vol.15(2003)56(jun.64-67)

Uit het nieuwste rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau lijkt dat leerlingen steeds minder lezen. Las een gemiddelde veertienjarige in 1990 nog twintig minuten per dag, inmiddels is dat gedaald tot vier minuten. Hoewel leraren over het algemeen wel menen dat zij 'leespleziergericht' te werk gaan, heeft dat niet tot meer lezen geleid. Hoogleraar jeugdliteratuur Helma van Lierop geeft haar visie.

Goed gelezen : 10 jaar de nationale voorleesdag /

E. Sanders, N. Maas. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2003. - 80 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 90-75876-25-6

Een boekje met verhalen over voorlezen. Geschreven in het kader van 10 jaar Nationale Voorleesdag, een jaarlijks terugkerend evenement waarin kinderen hun klasgenoten en ouders voorlezen.

Handboek literatuuronderwijs 2003-2004 / J. Peters

(redacteur), K. Piek (redacteur). - Amsterdam :

Bulkboek, 2003. - 135 p. : ill., tab. - Met lit.opg.,

adressen en reg. - ISBN 90-75788-08-8

Het handboek vormt enerzijds het verslag van het symposium Dag van het literatuuronderwijs dat op 1 november 2002 plaatsvond, anderzijds bevat het achtergrondinformatie over de onderwerpen die op die dag aan de orde kwamen. Het centrale thema van het symposium betrof Boeken proeven. Over smaak en smaakontwikkeling. In het handboek wordt ingegaan op de verschillende onderwerpen die binnen dit thema passen, zoals smaakontwikkeling en de rol van de docent, poëzie in het vmbo, kunst en literatuur in de tweede fase en nieuwe media en literatuur.

Handboek literatuuronderwijs 2005-2006 / K. Poldervaart (samensteller), F. Smink (samensteller). - Amsterdam : BulkBoek, 2005. - 135 p. : ill., graf. - Met lit. opg., adressen en reg. - ISBN 90-75788-09-6

Het handboek vormt enerzijds het verslag van het symposium Dag van het literatuuronderwijs dat op 5 november 2004 plaatsvond, anderzijds bevat het achtergrondinformatie over de onderwerpen die op die dag aan de orde kwamen. Het centrale thema van het symposium betrof 'Ik wil gelezen worden, Maar hoe? Over kennisoverdracht in het literatuuronderwijs'. Hoofdstukken: Kennisoverdracht in het literatuuronderwijs, Geschiedenis en literatuur, Literatuur in de basisvorming, Lezen in de tweede fase.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Heeft leesbevordering zin? / F. van den Berg
In: BibliotheekBlad. - Vol. 8(2004)5/6(26mrt.24-26)
Een aantal kenners gaat in op de vraag 'in hoeverre heeft leesbevordering zin?'

TIJDSCHRIFTARTIKEL

'Iemand weigert het leesdossier': het Nederlandse literatuuronderwijs en de literaire canon / J.A. Dautzenberg
In: Ons Erfdeel. - Vol. 47(2004)1(feb.3-9)
Artikel over de waarde van een canon binnen de literatuur en het ontbreken hiervan binnen het Nederlandse literatuuronderwijs.

Kiekertak en Klotterboeke : gedachten over de canon : rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Journalistieke Kritiek van Kunst en Cultuur aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam op vrijdag 19 november

2004 / M. Doorman. - Amsterdam : Vossiuspers UvA, 2004. - 20 p. - Met lit. opg. - ISBN 90-5629-373-7

Rede van Maarten Doorman. De afgelopen decennia hebben zich grote veranderingen voltrokken in het voortgezet en universitair onderwijs. Bij die veranderingen is een cruciale vraag goeddeels buiten beschouwing gebleven: wat willen wij onze kinderen leren? De kern van deze kwestie is de discussie over de canon. Wat vinden wij belangrijk om over te dragen, welke geschiedenis en literatuur definieert wie we zijn en hoe wij handelen? De hedendaagse orthodoxie in de geesteswetenschappen wantrouwt de canon als zodanig, beziet haar door een sociologische bril en maakt haar verdacht. Hierdoor verdwijnen grote delen van ons verleden en van onze literatuur, zonder dat daar een serieuze discussie over wordt gevoerd. In deze oratie worden vier dogma's van achterdocht jegens de canon nader bekeken en van kritisch commentaar voorzien. Het betoog loopt uit op een pleidooi voor de rol van kritiek.

Kunst- en leesdossiers : gebruik en beoordeling in het onderwijs / F. Haanstra (samensteller), M-L. Damen ... [et al.]. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2004. - 91 p. : fig., tab. - Met lit. opg. - ISBN 90-6997-111-9
Gewijd aan het portfolio in de kunsteducatie en het literatuuronderwijs. Portfolio's worden steeds meer gebruikt in scholen, onder andere door een veranderde visie op onderwijs en leren - en daarmee op de beoordeling van leerprestaties. In vier artikelen worden de verschillende vormen en beoordelingsmogelijkheden van het portfolio bekeken. Henk Moelands gaat in zijn artikel in op de hierboven genoemde veranderde visie, de verschillende soorten portfolio's en de beoordeling hiervan. De bijdragen van Lars Lindström en van Marie-Louise Damen hebben vooral deze beoordeling tot onderwerp. Joop Dirksen bekijkt op zijn beurt de historie van het leesdossier tegen de achtergrond van veranderende opvattingen over het literatuuronderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Lat-relatie of huwelijk? : over de mogelijke verhouding tussen filosofie en jeugdliteratuur / K. Ghonem
In: Leesgoed. - Vol. 31(2004)7(307-310)
Een introductie over het gebruik van jeugdliteratuur bij het filosoferen met kinderen.

De leesomgeving : hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten / A. Chambers. – Den Haag : Biblion, 2002. – 104 p. - Oorspr. titel: The reading environment - 1991 - Met lit. opg. en adressen
Uiteenzetting van hoe leraren, bibliothecarissen en ouders een stimulerende leesomgeving kunnen creëren. De suggesties daarvoor zijn ontleend aan de praktijk van het onderwijs en de theorie van het lezen. Er wordt ingegaan op het aanbod en het kiezen van boeken, het belang van voorlezen en vertellen, de ontmoeting met auteurs en illustratoren, de invloed van lezers op elkaar, het genot van grasduinen in boeken, het hebben en kopen van boeken en tot slot de kennis en vaardigheden die volwassenen moeten hebben om kinderen bij het lezen te kunnen helpen.

Lezen en leesbevordering in een multiculturele samenleving : verslag van het congres van 15 en 16 mei 2000 georganiseerd door Stichting Lezen en Universiteit Utrecht / D. Schram (redacteur), A-M. Raukema (redacteur), J. Hakemulder (redacteur). - Delft : Eburon, 2000. - 227 p. : fig., tab. - Met lit.opg. en samenv. in het Engels. - ISBN 90-5166-806-6

Bijdragen van de inleiders van het congres Lezen en leesbevordering in de multiculturele samenleving, dat op 15 en 16 mei 2000 plaatsvond in Utrecht. Dit congres is een tweede in een serie die in 1996 begon met *Creating a world of engaged readers*. Naast de bijdragen van de inleiders bevat deze bundel ook een verslag van een forumdiscussie over het belang van voorlezen in een multiculturele samenleving en een samenvatting van een onderzoeksrapport over voorlezen. Enkele bijdragen: Bevordering van leesvaardigheid bij autochtone en allochtone leerlingen in Vlaanderen; Over twee literatuurvakken: de kwestie van multiculturele teksten in het literaire onderwijsprogramma; Een amulet en het boze oog: bouwstenen voor een interculturele literatuurdidactiek; Literatuur en nieuwe media: standpunten van middelbare scholieren; Lezen en tekstgebruik in meertalig perspectief; De pragmatiek van lezen in verschillende culturen.

Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen : verslag van het congres van 23 en 24 mei 2002 georganiseerd door Stichting Lezen en de Provinciale Bibliotheek Centrale Noord-Brabant / A-M. Raukema (redacteur), D. Schram (redacteur),

C. Stalpers (redacteur). - Delft : Eburon, 2002. - 307 p. : fig., tab., graf. - Met lit.opg. - ISBN 90-5166-947-X

Elke twee jaar organiseert Stichting Lezen een congres waar wetenschappers resultaten van recent onderzoek presenteren en toelichten. De resultaten van het laatste congres zijn gebundeld onder de titel 'Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen'. De bundel is een weerspiegeling van het congres, waarbij vanuit verschillende invalshoeken het leesgedrag van jongeren werd beschouwd. Uiteenlopende thema's kwamen aan de orde zoals de rol die ouders, bibliotheek en school spelen in het leesgedrag van jongeren. De relatie tussen sociaal-emotionele en de cognitieve ontwikkeling, alsmede die tussen complexiteit van een verhaal en de waardering ervoor.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Literatuureducatie in beeld / M. Nicolaas

In: Dossier kennis en media. - Vol.3(2004)4(124-126)

Uitleg over de begrippen literatuureducatie en leesbevordering. Daarnaast wordt ingegaan op literatuureducatie in het voortgezet onderwijs, landelijke literaire projecten en de mediatheek.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

De Nationale Voorleesdagen, onderzoek en expert meeting : Stichting Lezen neemt initiatief / Stichting Lezen

In: Lezen : Nieuwsbrief. – Vol.(2005)1(2-3)

Kort besproken worden: de tweede jaargang van De nationale Voorleesdagen (18-29 januari 2005), twee onderzoeken over het voorleesklimaat in de kinderopvang (TNS/NIPO en Fontys Hogeschool Tilburg) en een expertmeeting over de onderzoeksresultaten van beide onderzoeken (20 januari 2005, organisatie: Stichting Lezen).

Nieuwe media en lezen / M. van de Ven. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2000. - 46 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-75870167

Inventarisatie van de huidige stand van zaken op het gebied van nieuwe media in relatie tot leesgedrag. In het eerste hoofdstuk worden de nieuwe media geïntroduceerd aan de hand van de belangrijkste kenmerken door ze af te zetten tegen de reeds bestaande media. Het tweede hoofdstuk gaat over de vraag of de tekst en

de perceptie van de tekst veranderen wanneer deze niet gedrukt wordt, maar zichtbaar wordt gemaakt op een computerscherm. Het derde en laatste hoofdstuk gaat nader in op de vraag wat de nieuwe media aantrekkelijk maakt voor de gebruiker en hoe nieuwe media bij kunnen dragen aan het onderwijs aan (jonge) kinderen.

Reading and reader development : the pleasure of reading / J. Elkin, B Train, D. Denham. - London : Facet, 2004. - XII, 241 p. - Met reg. - ISBN 1-85604-467-X
With models of good practice and research relevant to national as well as international practitioners this book explores reader development within the context of current reading initiatives and reader development practice. Its contents include: reader development, the IFLA reading survey, cultural and multicultural perspectives on reading, special needs, ict and reader development, and reading and reader development research.

Spiegeltje, spiegeltje aan de wand : over sprookjes, broodje-aap en andere volksverhalen / O. Rieter (redacteur). - Utrecht : Nederlands Centrum voor Volkscultuur, 2004. - 70 p. : ill. - Uitg. t.g.v. de eerste Nationale Verteldag, die op 6 juni 2004 door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en de Stichting Vertellen, met medewerking van het Meertens Instituut en Archeon, is georganiseerd. - Met lit.opg. - ISBN 90-71840-63-8

Een bundel artikelen, geschreven vanuit verschillende invalshoeken: van volkskunde tot cultuurgeschied-schrijving en van antropologie tot psychologie.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Stichting Lezen wil draagvlak voor doorgaande leeslijn / M. van der Aalsvoort

In: Taal lezen primair. - Vol.(2005)16(mei.1-3)

Het ontwikkelen van een doorgaande leeslijn 0-18 jaar is een belangrijk beleidsvoornemen voor Stichting Lezen in de komende jaren. Uitgangspunten zijn dat een doorgaande leeslijn leidt tot meer plezier en inzicht in (jeugd)literatuur bij kinderen en jongeren en dat het culturele lezen een belangrijke voorwaarde is om als kritische burger deel te nemen aan de maatschappij. De Raad van Cultuur heeft die visie onlangs ondersteund. Een interview met Martijn Nicolaas, medewerker van Stichting Lezen, over de notitie Doorgaande Leeslijn 0-18 jaar van Stichting Lezen.

Verslag van de conferentie Lezen Centraal, 23 maart 2004 : lezen en leesbevordering in de brede school / A.M. Raukema. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 11 p.

Bijdragen van onder andere: Barry Wiebenga (directeur Stichting Lezen); Neal Hoskins; Jenny van Setten; Hans Cohen de Lara en Tineke Fietje.

Werken voor de eeuwigheid : een geschiedenis van het Letterkundig Museum / N. Maas. - Amsterdam [etc.] : Meulenhoff/Manteau, 2004. - 399 p. : ill. - Met reg. en bijl. - ISBN 90-8542-006-7

De eerste conservator begon zijn werk in 1954. Dit boek beschrijft de geschiedenis van het Letterkundig Museum in Den Haag. Een halve eeuw verzamelt en bewaart het museum literaire documentatie: brieven, manuscripten, knipsels, foto's, schilderijen en curiosa.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Wij leggen de eerste steen, in goed cement : het Nederlandse literatuuronderwijs en het leesdossier / W. de Moor

In: Ons Erfdeel. - Vol.47(2004)3(jun.393-398)

Reactie op het artikel Iemand weigert het leesdossier. Het Nederlandse literatuuronderwijs en de literaire canon van J.A. Dautzenberg in Ons Erfdeel Vol.47(2003)1(feb.3-9). Volgens Dautzenberg wordt er teveel waarde gehecht aan de persoonlijke leeservaring. De Moor, één van de samenstellers van het leesdossier, wijst juist op het didactisch belang van het betrekken van de persoonlijkheid van de lezende leerling bij het leerproces.

Beleid

Beleidsreactie op 'De stand van educatief Nederland' van de Onderwijsraad / M.J.A. van der Hoeven. - Den Haag : Ministerie van OCW, 2005. - 12 p. - Met bijl.

Brief van Minister Van der Hoeven van onderwijs waarin zij reageert op vier adviezen die de Onderwijsraad heeft gegeven in zijn advies 'De stand van educatief Nederland'. De vier adviezen zijn: advies 1: topambities vereisen meer en gedifferentieerde investeringen; advies 2: aandacht voor de 'canon' als uiting van onze culturele identiteit; advies 3: meer investeren in beroepen in het onderwijs; advies 4: kennisintensivering. In de bijlage is

de 'Taakopdracht voor de commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon' opgenomen. De commissie staat onder leiding van prof. dr. F.P. van Oostrom.

Commentaar op het advies van de Raad voor Cultuur 'Van zwarte lijnen en witte tussenruimte tot vaste, klinkende, zinvolle werkelijkheid' over het belang van het 'culturele lezen' en de leesbevordering in samenhang met recente beleidsadviezen van de Onderwijsraad en het Sociaal en Cultureel Planbureau / Dr. P.A. Tiele-Stichting. - Den Haag : Dr. P.A. Tiele-Stichting, 2005. - 7 p.

Met instemming heeft de Dr. P.A. Tiele-Stichting - het samenwerkingsverband voor boekwetenschap, waarbij 23 organisaties en instellingen zijn aangesloten - geconstateerd, dat de actieve bevordering van de leescompetentie in het recente beleidsadvies van de Raad voor Cultuur Van zwarte lijnen en witte tussenruimte tot vast, klinkende, zinvolle werkelijkheid een belangrijke en blijvende overheidstaak wordt genoemd. Ook twee andere recente beleidsadviezen besteden uitvoerig aandacht aan de lees- en mediacompetentie, te weten het advies De stand van educatief Nederland van de Onderwijsraad, en het onderzoeksrapport Achter de schermen van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Een reactie van de Dr. P.A. Tiele-Stichting op de drie beleidsadviezen.

De doorgaande leeslijn 0-18 jaar / M. van Dormolen ... [et al.]. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2005. - 31 p. : tab. - Met bijl.

Het ontwikkelen van een doorgaande leeslijn 0-18 jaar is een belangrijk aandachtspunt in het beleidsplan van Stichting Lezen. Uitgangspunt is dat een doorgaande leeslijn leidt tot plezier en inzicht in (jeugd)literatuur bij kinderen en jongeren. Deze notitie beoogt inzichtelijk te maken wat een doorgaande leeslijn volgens Stichting Lezen inhoudt en hoe die idealiter verloopt. De ambitie is de zwakke punten in de doorgaande lijn in de huidige cultuurplanperiode te verhelpen. Daarmee is dit stuk een toelichting op het Meerjarenbeleidsplan 2006-2008 van Stichting Lezen en uitgangspunt voor een brede discussie over de doorgaande leeslijn.

De stand van educatief Nederland / Onderwijsraad. - Den Haag : Onderwijsraad, 2005. - 137 p. : graf. - Met bijl. en lit.opg. - ISBN 90-77293-35-3

In dit advies schetst de Onderwijsraad een beeld van het Nederlandse onderwijs. Dit wordt gedaan aan de hand van historische ontwikkelingen in het onderwijs van de afgelopen decennia en aan de hand van een internationale vergelijking. Ook legt de raad verbanden met gevolgde beleidsstrategieën en met eerdere raadsadviezen.

Van zwarte lijnen en witte tussenruimte tot vaste, klinkende, zinvolle werkelijkheid : advies over het belang van het culturele lezen en leesbevordering / Raad voor Cultuur. - Den Haag : Raad voor Cultuur, jan. 2005. - 31 p. - Met bijl.

Niet alleen het onderwijs, ook bibliotheken, literaire instellingen, het boekenvak en de media moeten zich blijvend inspinnen om de ontlezing tegen te gaan. De overheid moet het tot dusverre gevoerde experimentele leesbevorderingsbeleid dan ook omzetten in structureel en langjarig beleid. Dat schrijft de Raad voor Cultuur in een omvangrijk vervolgadvisie over het belang van het culturele lezen en leesbevordering aan staatssecretaris Medy van der Laan.

Studie en onderzoek

Achter de schermen : een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten / F. Huysmans, J. de Haan, A. van den Broek. - Den Haag : SCP, 2004. - 297 p. : fig., tab., graf. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-377-0129-9

Studie naar trends in het media- en ict-gebruik sinds 1975. Het lezen van boeken, kranten en tijdschriften, het gebruik van radio en televisie en dat van de computer en het internet krijgen afzonderlijk aandacht. Ingegaan wordt op de betekenis van de media voor cultuurspreiding en op de internationale positie van het Nederlandse mediabestel. Daarna wordt onderzocht of het mediagebruik net als het aanbod gevarieerder is geworden en in welke mate het gebruik van het ene medium ten koste gaat van het andere. De uitkomsten krijgen tot slot een vertaling naar een mogelijke herstructurering van het media- en informatiebeleid.

Als jongeren lezen : longitudinaal empirisch onderzoek naar verband tussen ego-ontwikkeling en leesattitude-ontwikkeling bij adolescenten tussen 13 en 19 jaar en didactisch model voor reflectief lezen / W. Schlundt

Bodien, F. Nelck-da Silva Rosa. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2005. - 59 p. - Met bijl. en lit.opg. - Publieksuitgave van academisch proefschrift
Bevindingen van empirisch onderzoek naar de vraag of er verband bestaat tussen leesattitude en persoonlijkheidsontwikkeling. Bevat ook een didactisch model voor het aanleren van gedifferentieerde vormen van reflectie in relatie tot het lees- en literatuuronderwijs op scholen voor voortgezet onderwijs.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Art and literacy with bilingual children : literature becomes significant for children through engagements in art and talk about books / C.L. Carger
In: Language arts. - Vol.81(2004)4(March.283-292)
An article on a research project involving children with bilingual and bicultural backgrounds. The project involved using art to support and enhance language and literacy learning.

De attractie van boek en computerspel : een onderzoek onder scholieren / S. Tellegen, L. Alink, P. Welp. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2002. - 106 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-75870-22-1

In dit onderzoek stond de vraag centraal in hoeverre het lezen van boeken een ander soort voldoening verschaft dan het spelen van computerspellen. Hierbij werd gekeken naar aspecten als concentratie, vaardigheidsvreugde en stemmingsregulatie. Geregeld boeken lezende leerlingen lezen vooral voor stemmingsregulatie. De meeste jongens en sommige meisjes reguleren hun stemming door het spelen van computerspellen. Geconstateerd wordt dat jongens minder lezen dan meisjes en op grond daarvan minder mogelijkheden hebben om hun voorstellingsvermogen, emotiekennis en vaardigheden in de omgang met emoties te ontwikkelen. Als kinderen van jongs af aan opgroeien met het besef dat lezen een plezierige stemmingsregulerende activiteit is, dan wordt de kans groter, dat zij bij behoefte aan stemmingsregulatie niet alleen computerspellen spelen maar ook boeken lezen. Tevens is er ook een meetinstrument ontwikkeld voor het meten van de attractie van het lezen van boeken en die van het spelen van een computerspel. Dit rapport is het laatste van het onderzoeksproject Kind en boek dat vijftientig jaar onderzoek naar diverse aspecten van leesgedrag heeft onderzocht met name onder scholieren.

Bazar in het leerwegondersteunend onderwijs : verslag van een kleinschalig onderzoek onder gebruikers / E. Olijkan, A. van Dijk. - Rotterdam : CED-groep, 2004. - 11 p. : tab.

Kleinschalig onderzoek waarin uitgezocht wordt hoe docenten, die in het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) binnen het vmbo lesgeven, met het leesbevorderingsproject Bazar werken en welke werkvormen zij effectief vinden voor hun leerlingen.

Bazar; lezen met plezier in het vmbo?! : praktijkervaringen van leerlingen en docenten / J. de Winter. - Rotterdam : CED Groep, 2003. - 32 p. : fig. - Met samenv., lit.opg. en bijl.

Een vervolg op de literatuurscriptie getiteld Leesbevordering in het vmbo (Jenneke de Winter, Universiteit Utrecht 2002), waarin onderzocht is of aanbieden van Bazar effect op de taalvaardigheid van leerlingen kan hebben. Vraagstelling van dit onderzoek: 'Ontwikkelen leerlingen die Bazarlessen volgen meer plezier in lezen, raken zij meer gemotiveerd om te gaan lezen en neemt hun leesfrequentie toe?'. Het antwoord op deze vragen is geleverd door 115 leerlingen uit vier eerste en twee tweede klassen. Door middel van vragenlijsten is onderzocht of zij, sinds ze Bazarlessen volgen een ontwikkeling hebben doorgemaakt in hun leesplezier, leesmotivatie en leesfrequentie. De onderzoeksresultaten geven een positief beeld weer.

Begrijpend lezen : een onderzoek naar de invloed van strategiegebruik, leesmotivatie, vrijetijdslezen en andere factoren op het begrijpend lezen van eerste en tweede taalleerders in de middenbouw van het basisonderwijs / W. van Elsäcker. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2002. - 32 p. : tab., graf. - Met bijl. en lit.opg. - ISBN 90-75870-23-X

Dit rapport is een beknopte samenvatting van de onderzoeksresultaten van het proefschrift Reading Comprehension: the engagement perspective (2002). Dit tweejarig onderzoek is uitgevoerd onder autochtone en allochtone basisschoolleerlingen in groep 5 en 6. De centrale onderzoeksvraag was: Hoe beïnvloeden linguïstische en cognitieve vaardigheden, het gebruik van leesstrategieën, de leesmotivatie en diverse gezins- en schoolvariabelen het begrijpend lezen van leerlingen in de middenbouw van de basisschool en wat hebben leerlingen met een verschillende socio-economische,

linguïstische, of culturele achtergrond nodig om vaardige, geëngageerde lezers te worden?

Boekenpret?!? Ja of nee / M. Linstra, J. Wolbrink. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 2 p. - In opdr. van Stichting Lezen

Onderzoek met als doel het achterhalen of een leesbevorderingsproject als bijvoorbeeld Boekenpret, aangeboden via consultatiebureaus, de taalvaardigheid van jonge kinderen stimuleert. Het gaat om het stimuleren van het voorleesklimaat thuis en van de taalontwikkeling. Resultaten van de eerste fase. In het vervolgonderzoek worden vervolgens de effecten van Boekenpret geanalyseerd.

Een boekenwurm van zeven maanden door Bookstart : een overzicht van de opzet en uitvoering van Bookstart, een leesbevorderingsprogramma in Groot-Brittannië / M. Steendijk. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 25 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-75870-31-0

Bookstart is een nationaal programma in Groot-Brittannië met als doelstelling het aanmoedigen van ouders om hun kinderen vanaf zeer jonge leeftijd in aanraking te laten komen met boeken en om samen met deze boeken bezig te zijn. De vraag is hoe de ontwikkeling van Bookstart is gegaan. Wat komt er allemaal bij kijken om een project op zo'n grote schaal als in Groot-Brittannië goed uit te voeren? Wat voor onderzoek naar Bookstart is er tot nu toe gedaan en wat is nuttig om te weten voor de verdere ontwikkeling van Boekenpret in Nederland: een leesbevorderingsprogramma dat te vergelijken is met Bookstart? In dit onderzoeksartikel wordt een overzicht geschetst van Bookstart vanaf het aller-eerste begin in 1992 tot aan 2003, het jaar waarin een nieuw onderdeel van Bookstart, My Bookstart Bag, wordt getest. Hierbij wordt de nadruk gelegd op het onderzoek dat is uitgevoerd om Bookstart zo optimaal mogelijk te ontwikkelen. Daarnaast komt de financiering en samenwerking aan bod. Ook wordt er een kort beeld geschetst van een onderzoek naar Boekenpret.

Contacten van basisscholen met culturele instellingen : technisch rapport van een inventariserend onderzoek / Inspectie van het onderwijs. - [S.l. : s.n.], 2003. - 37 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - In opdr. van het ministerie van OCenW

Het doel van dit inventariserend onderzoek was na te gaan welke contacten basisscholen onderhouden met

culturele instellingen in het algemeen, welke contacten basisscholen binnen het domein literatuureducatie/leesbevordering onderhouden met culturele instellingen en wat de functionaliteit is van deze contacten.

Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie / M.J.A.J. Verhallen, A.G. Bus, M.T. de Jong. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 31 p. : graf., tab., ill. - Met lit.opg. - ISBN 90-75870-29-9

Deze studie gaat in op de vraag of prentenboeken geschikt zijn om de taalontwikkeling te stimuleren bij kinderen die een achterstand hebben in de Nederlandse taal. Begrijpen kinderen met een taalachterstand de verhalen in prentenboeken? En bevorderen variaties op gewone boeken, zoals prentenboeken op dvd of cd-rom, het verhaalbegrip van kinderen?

Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten / I. Guldmond. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2003. - 122 p. : ill. - In opdr. van Stichting Lezen. - Met bijl. en lit.opg. - ISBN 90-75870-27-2

Een verkennend onderzoek naar het verband tussen leesplezier en identificatiemogelijkheden bij veertienjarigen in het vmbo in Nederland en tso (technisch secundair onderwijs) en bso (beroeps secundair onderwijs) in Vlaanderen.

Evaluatie De Nationale Voorleesdagen 2004 / Vereniging van Openbare Bibliotheken. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - [4 p.]

Onderzoek naar de mening van jeugdbibliothecarissen over De Nationale Voorleesdagen. Hoeveel bibliotheken hebben met hoeveel instellingen deelgenomen? Welke pakketten hebben bibliotheken afgenomen? Wat vonden bibliotheken van de pakketten? Wat deden bibliotheken met De Nationale Voorleesdagen? Wat is het effect van De Nationale Voorleesdagen uitgedrukt in ledenwinst?

TIJDSCHRIFTARTIKEL

An evaluation assessment of 'Pop-up puppet theater' : a project aimed at improving the oral presentation and writing skills of third graders / C. Tabone
In: Youth theatre journal. - Vol.18(2004)(164-177)

This paper describes how the Educations Arts Team in Jersey City developed and implemented a Pop-up Puppet Theater (PPT) project involving 6000 third graders

during a period of three years. This project aimed at improving the speaking and writing abilities of the children.

Het gebruik van Bazar / E. Olijkan, A. van Dijk. - Rotterdam : CED Groep, 2003. - 23 p. : tab. - Met bijl.

Een verslag van een inventarisatie onder 37 vmbo-scholen die met het leesbevorderingsprogramma Bazar werken. Scholen noemen vrijwel zonder uitzondering de bibliotheek als primaire samenwerkingspartner bij invoering van Bazar.

Handbook of research on teaching literacy through the communicative and visual arts / J. Flood (redacteur), S.B. Heath (redacteur), D. Lapp (redacteur). - Mahwah (New Jersey) : Lawrence Erlbaum Associates, 2005. - XXIX, 906 p. : fig. - Oorspr. jaar van uitg.: 1997. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 0-8058-5379-0

This handbook examines the use of drama, dance, film, art, video, and computer technology to teach literacy skills. The seven sections are divided into topic areas, such as theory, research, expanding instructional environments, and 'voices from the field'. Each chapter is an essay written by a scholar, teacher, or expert in the field of education or visual arts.

Informatiegebruik door lezers / S. Kelderman, S. Janssen, Stichting Lezen. - Delft : Eburon, 2002. - 91 p. : fig., tab., graf. - Met lit.opg. - ISBN 90-5166-940-2

Hoe informeren lezers zich over het actuele boekenaanbod en welke rol spelen de sociale omgeving, de media, boekhandel, bibliotheek en internet in het proces van boekkeuze? Deze en verwante vragen staan centraal in dit boek. Het biedt een overzicht van de verschillende onderzoeken die tot dusver naar de informatieverwerking van lezers zijn gedaan.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Jeugdliteratuur van acht naar een : de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs / J. Bos In: Tsjip/Letteren. - Vol.13(2003)2(jul.9-12). - Met lit.opg.

Verslag van een onderzoek dat Joke Bos deed naar de overgang van groep acht van de basisschool naar klas een van het voortgezet onderwijs voor wat betreft het literatuuronderwijs. Haar onderzoek ging van start met de vraag of er een kloof aanwezig is tussen het litera-

tuuronderwijs in groep acht en in klas een. De conclusie luidt: er is een kloof aanwezig: in groep acht van de basisschool is, gemiddeld genomen, meer aandacht voor jeugdliteratuur dan in klas een van het voortgezet onderwijs. Op de basisschool lijkt jeugdliteratuur een meer prominente plaats in te nemen dan in het voortgezet onderwijs.

Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm : een onderzoek naar de invloed van de taalnorm op leesbegrip en leesplezier / Fryske Akademy. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2003. - 47 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - In opdr. van Stichting Lezen. - ISBN 90-75870-28-0

Dit onderzoek heeft tot doel om in kaart te brengen in hoeverre de taalnorm die gehanteerd wordt in jeugdliteratuur invloed heeft op het leesbegrip en het leesplezier van leerlingen in het basisonderwijs in Friesland.

Leesbevordering door ouders, bibliotheek en school : effecten en ontwikkelingen / G. Kraaykamp. - Delft : Eburon, 2002. - 135 p. : fig., tab. - Met lit.opg., bijl. en samenv. tevens in het Engels. - ISBN 90-5166-909-7

In deze studie is nagegaan of inspanningen van ouders, bibliotheken en middelbare scholen om jongeren in contact te brengen met lezen vruchten afwerpen. Enkele conclusies: De bibliotheek is bij het bevorderen van de leesbelangstelling het meest effectief; Ouders en school zijn het belangrijkste bij culturele participatie en het kijken naar culturele programma's op televisie; Aandacht voor culturele vorming op school is zeer effectief voor het kweken van culturele belangstelling; Ouders, bibliotheek en school zijn alle drie onmisbaar bij de bevordering van de culturele competentie van jongeren in Nederland. Hierbij is er geen sprake van concurrentie, maar van onderlinge aanvulling en versterking.

Lezen doen we samen! : de praktische consequenties van onderzoek naar leesgedrag en leesbevordering / C. Lemaire. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 37 p. : tab. - Met bijl. en lit.opg. - ISBN 90-75870-30-2

Inventarisatie van diverse onderzoeken naar leesgedrag en leesbevordering die hoofdzakelijk in opdracht van Stichting Lezen zijn uitgevoerd. De bedoeling van de publicatie is de leesbevorderaar een overzicht te bieden van de praktische consequenties van het onderzoek dat is uitgevoerd. Daarnaast vormt dit overzicht een

inleiding op de onderzoeken zelf voor degene die zich verder in de materie wil verdiepen. Inhoud: De rol van ouders in leesbevordering; Bibliotheek, school en andere leesomgevingen; Tekstkenmerken; Houding en motivatie; Docent.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Lezen doet schrijven en schrijven doet lezen /

H. Broekkamp, M. Kieft

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 15(2005)1(29-33)

Bespreking van de bevindingen van een literatuuronderzoek over de verhouding tussen creatief schrijven en literatuur lezen. Onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting Lezen en Stichting Schrijven en uitgevoerd door Marleen Kieft. Uit de literatuurstudie bleek dat er nog maar weinig empirisch onderzoek is gedaan naar de wederzijdse relatie tussen creatief schrijven en literatuur lezen in het voortgezet onderwijs. Stichting Lezen is gestart met een onderzoek.

Literary response and attitude toward reading fiction /

E.J. van Schooten. - [S.l. : s.n.], 2005. - 172 p. : fig., tab. - Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen. - Met lit.opg. en samenv. in het Nederlands

In dit proefschrift worden de resultaten van vier kwantitatieve studies gepresenteerd. De studies betreffen de attitude ten aanzien van het lezen van fictie en de literaire respons van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Van Schooten heeft onderzocht wat de attitude (houding) van leerlingen is ten opzichte van lezen, welke factoren het leesgedrag beïnvloeden en hoe leerlingen reageren op literatuur. Hij concludeert dat plezier in het lezen essentieel is om leerlingen aan het lezen te krijgen en te houden.

Moet de meester dalen of de leerling klimmen? : de invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000 / M. Verboord. - [S.l. : s.n.], 2003. - 236 p. : tab., fig., graf. - Met lit.opg. en samenv. in het Engels. - Proefschrift Universiteit Utrecht. - ISBN 905170691X

In deze studie wordt de invloed van ouders en literatuuronderwijs op het lezen van boeken onderzocht. Hoeveel moeite doen ouders en docenten literatuuronderwijs om hun kinderen, respectievelijk leerlingen aan het lezen te krijgen? En wat is eigenlijk de meest effectieve manier om het lezen te stimuleren? De resultaten laten

zien dat de jongste generatie inderdaad minder leest dan haar voorgangers, maar dit lijkt niet het gevolg van een minder gunstige leessocialisatie. Zo zijn ouders het lezen van boeken meer gaan stimuleren. Het literatuuronderwijs richtte zich steeds meer op de leefwereld van de leerlingen, en dit blijkt gunstig te zijn voor hun latere leesgedrag.

Nationale voorleesdagen kinderopvang : rapport /

G. Jansen van Doorn. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2004. - 7 p. - Met bijl.

Onderzoek naar de mening over De Nationale Voorleesdagen binnen de kinderopvang. Hoeveel instellingen hebben deelgenomen? Welke activiteiten hebben de deelnemers georganiseerd? Sloten de aangeboden materialen aan bij hun manier van werken?

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Onderzoek naar leesbevordering biedt praktische handvatten / G. van Amelsvoort

In: Taal lezen primair. - Vol. (2004)13(mei. 16-18)

Anne-Mariken Raukema, beleidsmedewerker onderzoek bij Stichting Lezen, beschrijft in dit artikel het onderzoeksbeleid van Stichting Lezen.

Overgangsliteratuur voor bovenbouwers? : een onderzoek naar het functioneren van de literaire adolescentenroman / J. de With. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2005. - 63 p. - Met lit.opg.

De literaire adolescentenroman is een betrekkelijk nieuw genre. Deze romans zijn verhalend van aard en dragen veel levenservaring aan. Dit onderzoek gaat in op de rol die dit genre kan spelen in het literatuuronderwijs. Op basis van een enquête onder havo- en vwo-leerlingen in de bovenbouw is vastgesteld dat een kwart van deze groep moeite heeft met de overstap naar volwassenenliteratuur: boeken voor volwassenen spreken hen niet aan en hun leesplezier neemt sterk af. De literaire adolescentenroman biedt leerlingen veel mogelijkheden tot identificatie en reflectie en een hoge mate van realisme en kan daardoor een vloeiende overgang van jeugdliteratuur naar volwassenenliteratuur bewerkstelligen.

Persoonlijke verhalen in Ons' Lieve Heer op Solder : onderzoek naar interactieve publieksbegeleiding in Museum Amstelkring, Ons' Lieve Heer op Solder /

W. Oud, R. Oostdam. - Amsterdam : SCO-Kohnstamm Instituut, 2005. - 102 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-6813-766-2

Onderzoek waarin de ontwikkeling van een uitvoerbare en effectieve aanpak voor het verzamelen en toepassen van persoonlijke verhalen in een museale context centraal staat. Het onderzoek betreft in de eerste plaats Museum Amstelkring zelf, en in de tweede plaats gaat het om bruikbare gegevens voor het gehele museale veld.

Postmoderne en authentieke literatuureducatie : een laatste redmiddel voor wereldliteratuur binnen het vak CKV1? / F. Saher. - [S.l. : s.n.], 2004. - 115 p. - Met lit.opg. en bijl. - Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht, Opleiding Nederlandse taal en cultuur

De centrale vraag van deze scriptie luidt: Wat zijn de consequenties van hedendaagse opvattingen over kunsteducatie en didactiek voor de literatuureducatie in een kunstzinnige context? En hoe wordt literatuureducatie binnen CKV1 in het licht van deze veranderende opvattingen vormgegeven, in de huidige onderwijspraktijk en in de toekomst? Inhoud: 1) Inleiding; 2) De twee fase: het begin van een nieuw soort kunsteducatie?; 3) Van modernisme naar postmodernisme: veranderingen in het denken over kunsteducatie; 4) Postmoderne en authentieke literatuureducatie; 5) Theorie in praktijk: wereldliteratuur en CKV1.

Rapportage evaluatie project Boek en Film / J. Krom, V. van Grinsven. - Utrecht : Duo Market Research, 2004. - 28 p. : graf., tab. - In opdr. van Nederlands Instituut voor Filmeducatie

De centrale onderzoeksvraag van dit rapport luidt: hoe beoordelen gebruikers het educatieve materiaal behorende bij het project Boek en Film. Dit project is bestemd voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs en is opgezet door Stichting Lezen en het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF). Ondervraagde docenten geven aan dat het project waardevol is voor het literatuuronderwijs en de invulling van CKV1. Verder is men zeer positief (19%) of positief (72%) over de manier waarop de combinatie film en literatuur in Boek en Film is uitgewerkt. Ook over de inhoud en de didactiek van het lesmateriaal zijn docenten zeer te spreken. Verbeterpunt is de mogelijkheid om meer te differentiëren per onderwijsniveau.

Reading at risk: a survey of literary reading in America / T. Bradshaw, B. Nichols. - Washington : National Endowment for the Arts, 2004. - 47 p. : fig., tab. - Met bijl.

This report presents the results from the literature segment of the Survey of Public Participation in the Arts, conducted by the Census Bureau in 2002 at the NEA's request. The survey asked more than 17,000 adults if during the previous 12 months they had read any novels, short stories, poetry or plays in their leisure time, that were not required for work or school. The report extrapolates and interprets data on literary reading and compares them with results from similar surveys carried out in 1982 and 1992.

Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht : een tweede inventarisatie van onderzoek naar literatuur- en leesonderwijs in Nederland en Vlaanderen / M. Braaksma, E. Breedveld. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2003. - 121 p. - In opdr. van Stichting Lezen. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-75870-26-4

In 1998 verscheen Het schoolvak Nederlands onderzocht, een inventarisatie van onderzoek naar onderwijs Nederlands als eerste en tweede taal in Nederland en Vlaanderen van de auteurs Mariëtte Hoogeveen en Helge Bonset. Deze publicatie is een actualisering van de hoofdstukken lees- en literatuuronderwijs.

Tekst, begrip en waardering : wat vertelt onderzoek ons over het effect van tekstkenmerken op begrip en waardering van informerende teksten bij kinderen en tieners? / J. Bos-Aanen, T. Sanders, L. Lentz. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2002. - 65 p. - Met bijl. en lit.opg. - In opdr. van Stichting Lezen. - ISBN 90-75870-21-3

Dit onderzoek, in de vorm van een literatuurstudie, brengt in kaart wat er bekend is over het begrijpen van niet-fictieteksten door kinderen en tieners tot 18 jaar. Er wordt een beeld geschetst van het onderzoek tot nu toe. Tevens wordt een aanzet gedaan voor verder onderzoek naar het effect van tekstkenmerken op begrip en waardering bij kinderen en tieners.

Tekstbegrip en tekstwaardering op het vmbo : welke tekstkenmerken dragen bij aan de kwaliteit van studieboekteksten? / J. Land ... [et al.]. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2002. - 58 p. : fig., tab. - Met bijl. en

lit. opg. - In opdr. van Stichting Lezen. - ISBN 90-75870-24-8

Rapport van een onderzoek naar de tekstkwaliteit van studieboeken voor het vmbo, en naar het leesgedrag van vmbo-leerlingen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

De Tweede-Faseleerling op de grens : een onderzoek naar de overgang van het vwo naar de universiteit / W. Maas

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 13(2003)2(jul. 18-21)

Ingegaan wordt op twee aspecten van het tweede fase-onderwijs: de vaardigheden en de effecten van het veranderde literatuuronderwijs. Een voorzichtige conclusie uit het onderzoek luidt dat de tweede fase op het vlak van de (taal)vaardigheden een zekere vooruitgang betekent, waardoor de aansluiting met het universitair onderwijs vergemakkelijkt wordt. Voor het literatuuronderwijs is een dergelijke verbetering nog niet vast te stellen. Vooral de rol van de docent in het literatuuronderwijs blijft belangrijk, niet alleen als begeleider, maar ook als inspirator en cultuuroverdrager.

Uitleengegevens als marketinginformatie : een onderzoek naar een marktgerichte indeling van vraag en aanbod in de bibliotheek op basis van uitleengegevens / J. Boter. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2001. - 23 p. : tab., fig. - Met bijl. - ISBN 90-75870-20-5

In de (openbare) bibliotheeksector is gewerkt aan een meer marktgerichte benadering van leesbevordering, onder meer door het ontwikkelen van instrumenten om leengedrag te analyseren. De Pbc Noord-Brabant heeft in dat kader de uitleengegevens van aangesloten bibliotheken verzameld (zogenaamde 'scans'). Vervolgens is onderzocht of met deze scans boeken en leners zijn in te delen in groepen. Een dergelijke indeling van de markt in producten naar behoefte en in gebruikers naar gedrag wordt gezien als de basis voor een meer marktgerichte leesbevordering.

Van eiland naar archipel : een onderzoek onder Zeeuwse schrijvers en literaire organisaties / W. van Gorsel (samensteller). - Middelburg : Scoop, 2004. - 54 p. : graf. - Met bijl.

Om meer inzicht te verkrijgen in de aard en de omvang van de productie, verspreiding en ontvangst van literatuur in Zeeland is een onderzoek uitgevoerd naar het

literaire veld in Zeeland. De probleemstelling van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds moet zij de literaire infrastructuur in Zeeland in kaart brengen. Anderzijds zullen wensen en behoeften onder Zeeuwse schrijvers en literaire organisaties worden geïnventariseerd.

Voorleesklimaat kinderopvang aanzienlijk verbeterd : vrijwel alle centra lezen dagelijks voor aan peuters. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2005. - 5 p.

TNS NIPO onderzoek Voorlezen in de kinderopvang (2005).

Voorlezen thuis : onderzoek naar het voorleesgedrag thuis bij leerlingen van groep zeven en acht van vijf Amsterdamse basisscholen / Y. Kaufmann. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2000. - 43 p. : fig. - Met samenv. en bijl. - ISBN 90-75870-18-3

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van het voorleesgedrag thuis bij leerlingen van groep zeven en acht. Het onderzoek, in de vorm van een enquête, is gehouden op vijf achterstandsscholen in Amsterdam. Op deze scholen volgt een relatief hoog percentage allochtone leerlingen onderwijs. Uit het onderzoek blijkt o.a. dat allochtone leerlingen beduidend minder voorgelezen worden dan hun autochtone leeftijdgenoten. Kinderen die wel voorgelezen worden zeggen met een grote meerderheid dat het belangrijk is omdat je er zo veel van leert en kinderen die niet worden voorgelezen zeggen dat het niet belangrijk is omdat je van zelf lezen veel meer leert. Ook blijkt dat het vertellen van verhalen geen substituuut is voor voorlezen. Verder wordt voorlezen vooral gezien als een passieve bezigheid. Dit in tegenstelling tot zelf lezen. Dan ben je actief bezig en leer je dus ook iets, zo wordt geredeneerd door de meeste kinderen.

Waarom is lezen plezierig? / S. Tellegen, J. Frankhuisen, L. van der Bolt (medewerker), P. Welp (medewerker). - Delft : Eburon, 2002. - 167 p. : fig., tab. - Cop. Stichting Lezen. - ISBN 90-5166-907-0

Beschreven worden resultaten van onderzoek in de laatste fase van het project Kind en boek. De attractie van het boek en ook die van computerspelletjes staat centraal. Een beeld wordt gegeven van het leesgedrag van leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs en ingegaan wordt op overeenkomsten en verschillen, zoals die bijvoorbeeld tussen jongens en meisjes bestaan.

Daarnaast wordt ingegaan op het belang van verschillende vormen van aandacht tijdens het lezen en de emotionele en verbeeldende leesbeleving. De onderzoekers beschrijven de problemen met aandacht en bieden daarvoor oplossingen.

Zoveel lezen we (niet) / K. Plek. - Amsterdam : Stichting Lezen, 1995. - 82 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-80-2054-3-5

Een inventarisatie van Nederlands onderzoek naar lezen en leesgedrag. De studie bestaat uit vier delen. In het eerste hoofdstuk wordt het beschrijvende onderzoek naar leesgedrag en naar het lezen van boeken, kranten en tijdschriften behandeld. Het tweede deel heeft de determinanten van het leesgedrag tot onderwerp. Het derde hoofdstuk gaat over de mogelijkheden tot leesbevordering en bevat een beschrijving van onderzoek naar het leesklimaat in Nederlandse gezinnen, scholen en peuterspeelzalen. Tot slot een samenvatting van bevindingen, resulterend in een overzicht van kansen en bedreigingen voor het lezen en aanbevelingen voor een leesbevorderingsbeleid.

Praktijk - algemeen

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Bibliotheek Zeist brengt met ambitieus poëzieproject cultureel ondernemerschap in praktijk / P. Campman
In: BibliotheekBlad. - Vol.7(2003)3(14feb.14-15)

Dichter bij Zeist is de verzamelnaam van twaalf uiteenlopende deelprojecten met een gemeenschappelijk doel: poëzie toegankelijk maken voor een groot publiek. Elk deelproject is toegesneden op een specifieke doelgroep of activiteit. Zo richt Dichter bij de Werkschuit zich op initiatieven binnen het centrum voor de kunsten en Dichter bij het Beeld op de raakvlakken tussen poëzie en beeldende kunst. De bibliotheek Zeist initieert, coördineert en implementeert de activiteiten. De Zeister aanpak is een voorbeeld van cultureel ondernemerschap. Directeur Ria Oudega geeft een toelichting.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Boek en film

In: Lezen. - Vol.(2003)3(6-7)

Stichting Lezen en het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) werken samen aan het project Boek

en Film om via film en lezen cultuureducatie in het onderwijs aantrekkelijk te maken.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Boekenpret: kwaliteit ondanks verschillen? / E. van Diemen

In: BibliotheekBlad. - Vol.8(2004)16(17aug.22-23)

Veel bibliotheken, peuterspeelzalen en scholen kiezen voor het leesbevorderingsproject Boekenpret. Ondanks de landelijke coördinatie, die in handen ligt van de Vereniging van Openbare Bibliotheken, zijn er vele varianten in de uitvoering. Hoe komt dat? Wat zijn de verschillen en heeft dat gevolgen voor de kwaliteit?

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Children's literature in the music classroom: finding the music within / D.R. Gauthier

In: Music educators journal. - Vol.91(2005)3(Jan.51-56)

Books can help children understand musical structure, become aware of different styles of music, and develop a musical vocabulary and musical skills. Incorporating children's literature into the music class also creates the opportunity to collaborate with the classroom teacher on the use of books. It includes a list of suggested children's books.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

The comic book project : the lives of urban youth / M. Bitz

In: Art education. - Vol.57(2004)2(March.33-39). - Met lit.opg.

The comic book project was designed as an instrument to help literacy through visual arts but it also became a project in which children used the comic to tell about their lives, growing up in New York City. The project took place in 2002 with 733 children taking part, from 4th to 8th graders. It involved 48 teachers and 33 schools. This article sketches the background of the project as well as its effects.

Creative reading : young people, reading and public libraries / J. Holden. - London : Demos, 2004. - 70 p. - Met lit.opg. - ISBN 1-84180-126-7

A report examining how reading and public libraries can connect with the creative potential of young people. It sets out to dismiss the myth that reading is a personal and passive activity. It looks on reading as a creative

activity, and addresses how reading, assisted by public libraries and their links with schools, can help young people to become creative individuals.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Enhanced student learning through cross-disciplinary projects / F. Burrack, T. McKenzie

In: Music educators journal. - Vol. 91(2005) 5(May.45-50)

Examples of cross-disciplinary projects with music as the bases: music and literature, music and art and music and poetry.

Handboek voor schrijvers / M. Molhuysen (medewerker), L. Stiller (medewerker). - Amsterdam : Stichting Schrijven [etc.], 2003. - 3e dr. - 389 p. - Voortzetting van: *Lift literaire almanak. - 1e dr.: 1998. - Met reg. - ISBN 90-204-0471-7*

Namen en adressen van literaire organisaties in Nederland en Vlaanderen. Met overzichten van cursussen en workshops, grote en kleine uitgeverijen, tijdschriften, schrijfgroepen, kinderboekenuitgeverijen en internet-adressen. Daarnaast geeft het handboek informatie over brieven aan uitgeverijen, zelf uitgeven, optreden, boeken over schrijven, leren omgaan met kritiek en beoordeling van manuscripten.

Hoe word ik schrijver? / L. van Asseldonk. - Amsterdam : Ploegsma, 2004. - 60 p. : ill. - ISBN 90-216-1767-6

Bevat tips voor kinderen om te leren schrijven. Hoe kom je aan ideeën? Hoe kun je beginnen met een verhaal of boek? Hoe kun je het spannend maken voor de lezer? Waar stop je voor een pakkend slot? Voor journalisten in de dop wordt aangegeven hoe je een artikel of recensie boeiend maakt en waar je je informatie vandaan haalt. Met praktische tips om van een verhaal en echt boek te (laten) maken.

Interactief voorlezen aan peuters [cd-rom] : vaardigheden voor uitdagende gesprekken rondom prentenboeken / W. van Elsäcker ... [et al.]. - Nijmegen/Utrecht : Expertisecentrum Nederlands/Sardes, 2004

De cd-rom bevat een beschrijving van een voorleescyclus. Deze kan dienen als lesplan voor het interactief voorlezen van een prentenboek. Iedere fase van de

cyclus wordt geïllustreerd met videobeelden. Steeds laten vier filmpjes zien welke activiteiten voor, tijdens en na het voorlezen aan bod komen en welke verwerkingsactiviteiten bij deze fase passen. De voorbeelden maken ook duidelijk hoe een leidster zelf een opzet kan maken voor het voorlezen van een prentenboek.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Interactief voorlezen aan peuters: interactief! / J. Stoep, W. van Elsäcker

In: Taal lezen primair. - Vol. (2004) 13(mei. 1-3)

De Taallijn-vve (voor- en vroegschoolse educatie) is een samenwerkingsproject van het Expertisecentrum Nederlands en Sardes. In dit artikel wordt nader ingegaan op één aspect van de Taallijn-vve, namelijk het interactief voorlezen. Waar draait het nu om bij het interactief voorlezen aan peuters? De mogelijkheden die voorlezen kan bieden zijn verschenen op de cd-rom *Interactief voorlezen aan peuters* (Expertisecentrum Nederlands/Sardes 2004).

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Krachtig kiezen voor leesonderwijs / P. Beemsterboer

In: JSW. - Vol. 89(2005) 7(mrt. 20-23)

Begin jaren '90 is het project Vernieuwen van het niveaulezen gestart in Alkmaar. Inmiddels volgen 240 scholen in Noord-Holland het project met succes. Tijdens en na de invoering van Vernieuwen van het niveaulezen is de leescoördinator de spil waar het leesonderwijs om draait. Daarom wordt er expliciet aandacht gegeven aan de scholing van deze leerkracht. Het gevolg is dat de investering in het leesonderwijs goed is geborgd en de leesdoelen, ook op de langere termijn, worden gehaald.

🔗 TIJDSCHRIFTARTIKEL

Kunst in de klas

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 14(2004) 2(jun. 3-36). - Themanummer

Onder andere artikelen over: de verfilming van boeken, waarom het ene boek wel en het andere boek niet verfilmd wordt; een gesprek met de scenarioschrijver van de film *De Tweeling*; verslag van een CKV1 project *Strips in de Klas*; gesprek met de kunstcoördinator van een vmbo school over de opleiding vmbo-kunst; internet en kunst, het samengaan van aanschouwelijk en interactief onderwijs en een verslag over de website *Poëzie in Beweging*.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

De lange weg naar een overdraagbare amateurproductie: praten, schrijven en dansen als project van Heleen Volman c.s. / R. ten Zijthoff
In: *Brabant Cultureel*. - Vol.52(2003)3(mrt. 17)
Heleen Volman heeft in Tilburg scholen, bibliotheken, de Provinciale Bibliotheek Centrale, het Centrum voor de Amateurkunst en de dansgroep RAZ bij elkaar gebracht voor een nationaal letterenproject dat uit moet monden in theatrale teksten voor een educatieve dansvoorstelling. De bedoeling is scholieren te laten zien en voelen wat je met tekst en beweging allemaal kunt doen. Het project loopt van januari 2003 tot maart 2005.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leesplezier in de brede school / M. van der Aalsvoort
In: *Taal lezen primair*. - Vol.(2005)16(mei. 11-13)
Veel brede scholen zoeken bij de ontwikkeling van hun aanbod naar mogelijkheden om leesbevordering gestalte te geven. Binnen de brede school gaan partners, zoals de basisschool en de bibliotheek, samenwerkingsrelaties aan om dit gezamenlijk aan te pakken. De publicatie *Leesplezier in de brede school* van Stichting Lezen (2005) biedt daartoe een praktische ondersteuning. Een interview met Agnes van Montfoort, medewerker van Stichting Lezen, over deze handreiking.

Leesplezier in de brede school : handreiking / C. Oomen, M. van der Grinten, C. Hoogeveen. – Utrecht/Amsterdam : Oberon/Stichting Lezen, 2005. - 40 p. : tab., ill., graf., fig. - Met lit.opg. - In opdr. van Stichting Lezen en Oberon. - ISBN 90-77737022
Veel brede scholen zoeken bij de ontwikkeling van hun aanbod naar mogelijkheden om leesbevordering gestalte te geven. Binnen de brede school werken partners, zoals de basisschool en de bibliotheek, samen. Deze handreiking is opgebouwd rondom tien praktische vragen over leesbevordering in brede scholen: wie zijn je partners?; hoe geef je samenwerking vorm?; hoe ontwikkel je visie en doelstellingen?; hoe regel je de financiering?; hoe zet je activiteiten op?; hoe betrek je ouders en buurtbewoners?; hoe maak je handig gebruik van de beschikbare ruimte?; hoe breng je de resultaten in beeld?; wat kan leesbevordering in brede scholen opleveren?; wat zijn de ambities voor de toekomst?

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Liedjes schrijven : van refreinen en coupletten / Y. Schotanus
In: *Schrijven*. - Vol.7(2003)4(aug/sept. 14-18)
Hoe creëer je zelf een liedje? De auteur gaat in dit artikel in op bijzondere rijmsoorten en liedstructuren.

Looking to write : students writing through the visual arts / M. Ehrenworth, M. Greene (auteur van voorwoord). - Portsmouth, NH : Heinemann, 2003. - XVI, 171 p. : ill. - Met lit.opg., bijl. en reg. - ISBN 0-325-00463-3

Mary Ehrenworth, an art historian turned literacy consultant, describes one way to employ visual art in the writing workshop with reasons to do it, guides for trying it, images, and worksheets. Included are examples of student writing using artwork as starting points for writing.

Maak je eigen boek / A. van Steijn (auteur van idee). - Amsterdam : Grafische Cultuurstichting, 2004. - 36 p. : ill.

Maak je eigen boek heeft als doel kinderen te informeren over het maken van boeken en over de vele verschillende aspecten van boeken zoals: om te lezen, een expressiemiddel, een communicatiemiddel, een bron van kennis en een drager van cultuur. Het totale project bestaat uit: handleiding inclusief tips hoe je een spannend verhaal kan schrijven, boekbanden, papier en schutbladenpapier, boekbindersgaren, naailint, naaiaalden, lijmmateriaal, kapitaalband, lijm en lijmkwast en een vouwbeen.

Makkelijk lezen mediagids / M. Cammaert (samensteller/redacteur), M. Marissen (samensteller/redacteur), H. Heuff (samensteller/redacteur). - Leidschendam [etc.] : Biblion [etc.], 2003. - 2e herz. dr. - 216 p. : ill. - Met websites, adressen en reg. - ISBN 90-5483-202-9
Een inventarisatie van titels van Nederlandstalig kijk-, luister- en leesmateriaal voor moeilijk lezende kinderen en jongeren, onderverdeeld in de categorieën: tot zes jaar, vanaf zes jaar, vanaf negen jaar, vanaf twaalf jaar en vanaf vijftien jaar.

Meesterverteller : verhalen vertellen in het onderwijs / J. Walta. - Baarn : Bekadidact, 2003. - 96 p. : ill., tab. - ISBN 90-262-2743-4

Spelend vertellen is een creatieve vertelvorm. De verteller werkt met beweging, expressie en het dramatische verbeelden van gebeurtenissen waardoor een verhaal veel meer voor de kinderen gaat leven. Aandacht wordt besteed aan de technieken die hieraan ten grondslag liggen.

Het project 'Boek en Film' van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen : conferentie Het Schoolvak Nederlands / M. Nicolaas. - Den Haag : Taalunieversum, 2003. - 3 p.

Lezing gehouden op de conferentie Het Schoolvak Nederlands op 14 en 15 november 2003 te Utrecht over het project Boek en Film van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie en Stichting Lezen. Achtergrondinformatie, uitleg en voorbeelden worden gegeven over hoe je met de combinatie film en literatuur in het onderwijs kunt omgaan.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Schoolbezoek als part of the job : een dagje op pad met Theo Hoogstraaten en Simone van der Vlugt / M. Oostindië, A-M. Raukema
In: Tsjip/Letteren. - Vol. 15(2005)1(26-28)

Verslag van een schoolbezoek van twee schrijvers, Theo Hoogstraaten en Simone van der Vlugt. Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) bemiddelt tussen scholen en schrijvers.

Studiedag poëzie & onderwijs : 14 januari 2004 Hadewijch-auditorium Departement Onderwijs Koning Albert II-laan 15 1210 Brussel / Stichting Lezen, CANON, Cultuurcel Departement Onderwijs. - Brussel [etc.] : Canon [etc.], 2004. - Ongepag.

Verslag van de studiedag poëzie & onderwijs. Aan de orde kwam onder andere poëzie en beeldende kunst, muziek, dans, drama en nieuwe media; ervaringsgericht werken met poëzie in de basisschool. Met tips en lesvoorbeelden.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

De Tijdgrot / H. van Elteren
In: Maandblad voor de beeldende vakken. - Vol. 120(2004)5(sept.5)

Kinderboekenschrijver Hein van Elteren begon dertien jaar geleden met een doorlopend verhaal waarbij kinderen meehelpen het verhaal te verzinnen. Een kader

wordt gelegd en 'gevoelige' kinderen krijgen de mogelijkheden om hun fantasieën te gebruiken. Zo zijn er al drie boeken ontstaan: Kleuren in de Lucht; Het grote kleurenspeel; en Dromen van de Tijdgrot. Een vierde boek gaat binnenkort van start met een nieuwe kindergroep.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Van creatief schrijven naar creatief lezen? : over de rol van schrijfoefeningen bij leesbevordering en literatuuronderwijs / M. De Sterck
In: Leesgoed. - Vol. 32(2005)3(112-115)

Een pleidooi om speelse opdrachten creatief schrijven een plaats te geven in onderwijs, bibliotheek en vormingswerk.

De verborgen schrijver : schrijven voor toneel, film en televisie / G. Beukenkamp. - Amsterdam : ITFB, 2003. - 252 p. : ill. - ISBN 90-6403-629-2

Handboek over schrijven van onder andere dialogen, de strijd tussen vorm en inhoud, stijl, structuur en genre. Met behulp van voorbeelden en anekdotes uit de praktijk worden de technieken behandeld die ten grondslag liggen aan het dramaschrijven.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het verhaal van de Nationale Verteldag / S. Wennekes
In: Alledaagse dingen. - Vol. 10(2004)3(herfst.18-23)

Op 6 juni 2004 is de eerste nationale Verteldag gehouden, waarbij het vertellen van verhalen centraal stond. De opening vond plaats in het Archeon in Alphen a/d Rijn. Op diverse locaties in Nederland waren optredens van zowel professionele vertellers als vertellers die nog nooit voor publiek hadden gestaan. De organisatie lag in handen van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Stichting Vertellen. Een verslag van deze dag, waarbij ook aandacht is voor organisatie en publiciteit.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Verhalen brengen musea en erfgoed tot leven / B. Ros
In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 8(2005)38(4-5)

Door verhalen te schrijven over hun lokale geschiedenis leren kinderen veel over hun omgeving. Culturele instellingen gebruiken schrijvers om kinderen hierin te begeleiden. Een voorbeeld hiervan is een project van EDU-ART, expertisecentrum voor cultuureducatie Gelderland, De jonge helden van Harderwijk. Schrijvers begeleiden

kinderen in het hele schrijfproces, van idee tot een signersessie in de plaatselijke boekhandel.

Vertel op! : een handleiding voor aanstaande verhalenvertellers / J. Swagerman. - Amsterdam : SWP, 2003. - 109 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-6665-443-0
Oefeningen, tips en achtergrondinformatie over de vertelkunst. Bedoeld voor degene die met groepen werken, bijvoorbeeld in pedagogische of kunstzinnige situaties, maar ook voor degene die de vertelkunst willen gebruiken om presentatie- en communicatievaardigheden te verbeteren. Er zijn direct toepasbare groepsopdrachten uitgewerkt voorzien van didactische aanwijzingen.

Vingeroefeningen : tips van schrijvers voor schrijvers / E. Beerten ... [et al.]. - Amsterdam [etc.] : Afijn [etc.], 2003. - 128 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-77106-13-8
Oefeningen en tips van schrijvers over het schrijven.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Voorlezen een vak apart? : leesbevordering / J. Bos
In: De wereld van het jonge kind. -
Vol. 30(2003)8(apr. 325-238). - Met lit.opg.

Leesbevordering is een middel om geletterdheid van jonge kinderen te stimuleren. De ontwikkeling van de geletterdheid en de daarmee gepaard gaande taalontwikkeling heeft betrekking op mondeling en schriftelijk taalgebruik. De samenhang tussen voorlezen en de latere lees- en schrijfvaardigheid geeft onder meer het belang van leesbevordering aan. De openbare bibliotheek Tilburg laat in dit artikel een manier zien waarop inhoud gegeven kan worden aan leesbevordering ter ondersteuning van leidsters en leerkrachten.

Woordhousen / J. Van Riet. - Brussel : CANON, 2005. - 125 p. : ill.

Villa Kakelbont en het Middelheimpark in Vlaanderen legden drie trajecten aan langs boeken en beelden, elk voor een andere leeftijdscategorie (kleuters, 7-12 jarigen, 12 jaar en ouder). In deze publicatie wordt het voortraject en de uitvoering van het project beschreven, gevolgd door reacties uit het culturele veld.

Praktijk - basisonderwijs

Alsof : alsof ik daar ook ben en alles zelf meemaak : een handleiding voor leerkrachten / H. Volman. - Den Bosch : PBc Noord-Brabant, 2004. - 58 p. + set kaarten + dvd : ill. - I.s.m. Dansgezelschap Raz/Hans Tuerlings en het Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant. - Het project bestaat uit een handleiding voor leerkrachten, een set kaarten en een dvd

Het cultuureducatieproject Alsof biedt scholen (leerlingen van groep 8) de mogelijkheid een eigen kindervoorstelling te maken, gebaseerd op uitspraken van leerlingen over lezen, boeken en woorden. Met Alsof kan de leraar van groep 8 met de klas terugkijken naar hoe het leesproces begon, wisselen leerlingen leeservaringen uit en vertalen dit proces in een voorstelling. De school kan, in samenwerking met lokale culturele instellingen, behalve aan leesbevordering ook aandacht besteden aan dans en drama. Het project is een deelproduct van het door de PBc ontwikkelde leesbevorderingsprogramma De Rode Draad, waarin de openbare bibliotheek en de basisschool samenwerken aan een doorgaande lijn van leesbevordering waarbij het plezier in het lezen voorop staat.

Boek en jeugd 4-12 jaar 2005 : boeken voor basisschoolkinderen / J. van den Heuvel (eindredacteur), W. van der Pennen (redacteur), D. Radstake (redacteur). - Leidschendam [etc.] : Biblion [etc.], 2005. - 282 p. - Met reg. en adressen. - Verschijnt jaarlijks. - ISBN 90-77106-19-7

Een keuze uit verkrijgbare boeken en audiovisuele media voor kinderen van 4 tot circa 12 jaar. De gids is ingedeeld naar leeftijd: tot 4 jaar, van 4 tot 9 jaar, vanaf 9 jaar. Per leeftijdsgroep is een onderverdeling gemaakt in verhalen, prentenboeken, gedichten en versjes en informatieve boeken (tot 9 jaar). Verder zijn er rubrieken met boeken voor beginnende lezers, voor kinderen die lezen op aangepast niveau, strips en informatieve boeken. Tot slot een selectie van vakliteratuur en websites over jeugdliteratuur en lezen.

Drie schoolportretten literatuureducatie/leesbevordering: over het gebruik van het aanbod literatuureducatie/leesbevordering van culturele instellingen in het basisonderwijs / L. Henkens (auteur)

van voorwoord), F. de Beer. - Utrecht : Inspectie van het onderwijs, 2003. - 66 p. - Met bijl.

In aansluiting op het inventariserend onderzoek Contacten van basisscholen met culturele instellingen zijn drie basisscholen geportretteerd. Op deze scholen vormt literatuureducatie/leesbevordering een structureel deel uit het reguliere taal- en leesprogramma. Bovendien maken de drie geportretteerde basisscholen gebruik van het aanbod van culturele instellingen; veelal op eigen initiatief hebben zij dit aanbod omgewerkt en aangepast aan hun eigen specifieke situatie. Na ieder schoolportret wordt verwezen naar de betreffende instellingen waar extra informatie kan worden opgevraagd.

Er woont een liedje in mijn hoofd : schooljaar 2004-2005 : themasupplement 9 / H. Kakebeeke. - Drunen : Stichting Kinderen en Poëzie, 2004. - 68 p. + informatiefolder + affiche. - Met lit.opg. - Tevens is verschenen Er woont een liedje in mijn hoofd dichtbundel

Het themasupplement is bedoeld als handreiking bij de vijftiende poëziewedstrijd van de Stichting Kinderen en Poëzie met als thema: Er woont een liedje in mijn hoofd. Het thema sluit aan bij het motto van de Kinderboekenweek Muziek. Het supplement is ook een aanvulling bij het handboek voor poëzieonderwijs Het huis lijkt wel een schip van Jacques Vos. Het themasupplement bevat voorbeeld-gedichten, lestips en een adressenlijst van landelijke instellingen.

Er woont een liedje in mijn hoofd / H. van Brummen (auteur van voorwoord). - Amsterdam : DiVers, 2005. - 141 p. + cd : ill. - Tevens is verschenen Er woont een liedje in mijn hoofd : themasupplement 9 : schooljaar 2004-2005. - ISBN 90-7663-334-7

Bundel met 120 beste gedichten van 33.500 inzendingen van de poëziewedstrijd georganiseerd door Stichting Kinderen en Poëzie. De gedichten werden beoordeeld door meerdere jury's: de kinder-, de schrijvers- en de UNICEF-jury. Naar aanleiding van het 15-jarig bestaan van Stichting Kinderen en Poëzie zijn ook alle winnende gedichten van de laatste vijftien jaar in de bundel opgenomen. De bijbehorende cd bevat gedichten voorgelezen door Edward van de Vendel en Remco Ekkers.

Het geluidenboek [cd en cd-rom] / D. Donck (auteur van idee), CEM, Centrum voor Electronische Muziek (producent), Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (producent). - Utrecht : AW Bruna, 2003. - Met handleiding + headset (koptelefoon + microfoon). - ISBN 90-229-4816-1

Componeren met geluiden en verhalen voor kinderen van 6 tot 12 jaar. Een keuze kan gemaakt worden uit 20 verhalen en meer dan 500 geluiden. De cd en cd-rom bevatten: De Boekenkast met verhalen van bekende kinderboekenschrijvers, Het Boek waarmee verhalen bewerkt kunnen worden, Het Laboratorium waarin met geluiden geëxperimenteerd kan worden en De Studio waarin geluiden kunnen worden opgenomen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Impuls voor de schoolmediatheek / A. Twaalfhoven In: Bulletin Cultuur & School. - Vol.8(2005)36(feb.6-8)

In een goede schoolmediatheek kun je boeken, tijdschriften, videobanden, cd's of cd-rom's en zoektips voor internet vinden. Maar het is een hele kunst om de informatie te ordenen, tijdig aan te vullen en toegankelijk te maken. Het project Impuls Schoolmediatheken Primair Onderwijs biedt scholen een opstap om hun mediatheek te verbeteren.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

In de ban van verhalen / N. Wiltink In: JSW. - Vol.90(2005)1(sept.29-32)

Vier jaar geleden kwamen twee mensen uit de theaterwereld bij elkaar, die zelf als kind in de ban waren geraakt van kinderboeken. Niet alleen omdat ze zelf zoveel lezen, maar vooral door boeken die volwassenen aan hen voorlezen. Ze ontwikkelden het zogenaamde Verhalenkasteel en verdiepten zich in het werken met verhalen in de klas. In dit artikel wordt het project Het Verhalenkasteel besproken, dat tot doel heeft: leesbevordering en ontwikkeling van literaire competentie voor groepen 4 t/m 6 van het basisonderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leesbevordering op basisschool De Duizendpoot : project Fantasia / T. Vlamings, T. van Asperen In: JSW. - Vol.89(2005)6(feb.12-15)

Op basisschool De Duizendpoot in Den Bosch heeft leesbevordering een duidelijke plaats gekregen. Een inspiratiebron daarbij is het leesbevorderingsproject

Fantasia. In dit artikel wordt beschreven hoe De Duizendpoot werkt met allerlei activiteiten, waardoor lezen niet alleen een aparte activiteit is, maar functioneel ingebed wordt binnen het onderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leescoördinator : structureel gebruik en ontwikkeling van leesbevorderend materiaal op de Rotterdamse Oscar Romeroschool / C. Harkema

In: Leesgoed. - Vol.31(2004)1(14-17)

De Oscar Romeoschool is wat betreft leesbevordering een voorhoedeschool. Naast literatuureducatieve aandacht vanuit de taal/leesmethode Taallesland en verschillende zelfontwikkelde materialen (Dichters op school, Lang zullen we lezen, Jaarplanning leesbevordering) maakt de school ook gebruik van het literatuureducatieve aanbod van enkele culturele instellingen. Een gesprek met leescoördinator Paul Vlierboom.

Leeskraft : gids voor literaire competentie op school / T. Duijx (eindredacteur), M. van Bavel (samensteller) ... [et al.]. - Leidschendam : Biblion, 2003. - 88 p. + docentenhandleiding (16 vellen). - Met lit.opg. en reg. - ISBN 90-76830-15-0

Dit cursusboek is erop gericht de literaire competentie van leerkrachten te vergroten. De volgende aspecten worden behandeld: Literaire ontwikkeling en literaire vorming; Literaire genres in de jeugdliteratuur; De analyse van verhalen; Spreken over lezen; Het beoordelen van literaire kwaliteit. Doelgroep: docenten en studenten van de Pabo (Nederland) en de lerarenopleiding lager onderwijs (Vlaanderen).

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Literaire vorming op de Louise de Colignyschool / C. Harkema

In: Leesgoed. - Vol.31(2004)6(261-264). - Met lit.opg.

Basisschool Louise de Coligny is een kunstmagneetschool, waar extra aandacht wordt besteed aan beeldende en literaire vorming. Paulette Kruiswijk, coördinator van het project Kunstmagneet, brengt verslag uit.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Literatuureducatie en leesbevordering op basisschool Het Palet / F. Schippers

In: Leesgoed. - Vol.30(2003)6(236-238)

Het Palet is een basisschool die meer dan gemiddeld aandacht schenkt aan taal en lezen. Een verslag door leescoördinator van Het Palet Frank Schippers.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Logeerberen: een taalproject van de Brede School in Musselkanaal / F. Wijnia

In: Leeskraam. - Vol.3(2004)1(18-19)

Een taalproject met als doelgroep peuters, kleuters en leerlingen van groep 3. Het belang van voorlezen wordt in dit project benadrukt. Kinderen krijgen beertje Pim te logeren. Op school hebben zij twee liedjes geleerd: Pim en Logeren. Ouders zingen samen met hun kind de liedjes en lezen het prentenboek voor. In een logboek wordt verslag gedaan van Pim's belevenissen.

Motiveren tot stellen en drama : praktijksuggesties voor midden- en bovenbouw / M. Soesbergen, P. Bulthuis. - Baarn : Bekadidact, 2003. - 87 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 90-262-2742-6

Dit boek geeft kant en klare lessuggesties en projecten voor kinderen van de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs. Zij leren vaardigheden om creatief te schrijven en vervolgens deze vaardigheden toe te passen bij drama. Voor leerkrachten en studenten van de Pabo.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Muziek in kinderboeken : muzikaal-literair schoolproject in het kader van de kinderboekenweek / H. de Brouwer

In: Praxisbulletin. - Vol.22(2004)1(sept.18-22)

Het artikel beschrijft een aantal verbindende activiteiten tussen lezen en muziek.

Poëzie in de klas : docentenhandleiding / E. van Berkel (auteur van idee), H. Kakebeeke (medewerker). - Drunen : Stichting Kinderen en Poëzie, 2003. - 8 p. + werkblad + poëzietuinkrant

Een lesopzet voor docenten die met poëzie in de klas aan de slag willen. Met verwijzingen naar de website www.skep.nl. De poëzietuinkrant is een lesbrief waarmee kinderen zelfstandig via de website aan de slag kunnen.

Polleke [videoband] / I. Houtman (regisseur). - Utrecht [etc.] : Nederlands Instituut voor Filmeducatie [etc.], 2004. - Met lesmateriaal (4 p. + 9 losse vellen) + poster + Camera loopt... actie! (van B. Dumon Tak)

De film Polleke is gebaseerd op de boeken van Guus Kuijer. Polleke is een slim en eigenwijs meisje van 11 jaar dat bij haar excentrieke moeder woont. Zij wonen in een flatgebouw waar mensen uit veel verschillende culturen wonen. Haar vader heeft geen huis en is verslaafd aan drugs. Bestemd voor groepen 6, 7 en 8. Thema's die behandeld worden zijn: familie, vrienden en verliefdheid en andere culturen.

Praktijkboek leesbevordering basisonderwijs / H. Abrahamse, J. van den Berg (redacteur). - Den Haag/Amsterdam : NBLC/Stichting Lezen : NBLC, 1998-.... - Ongepag. - Losbl.

Het praktijkboek is bedoeld voor leraren in het basisonderwijs die systematisch willen werken aan het verbeteren van lezen van hun leerlingen. Met behulp van een matrix kan een eigen jaarprogramma, inclusief planning ontworpen worden. Daarnaast bevat het praktijkboek een groot aantal suggesties, producten en projectresultaten.

Teaching literacy through drama : creative approaches / P. Baldwin, K. Fleming, J. Neelands (auteur van voorwoord). - London : Routledge Falmer, 2003. - X, 144 p. : ill., tab. - Met lit.opg. en reg. - ISBN 0-415-25578-3

This book provides teachers of children aged between 5 and 11 with a source of drama-based activities, designed to improve literacy. Part 1 gives the theory underlying the practical use of drama as a teaching and learning medium. Part 2 contains a series of practical units. Each unit is planned for different year groups and is intended to provide continuity and progression. Worksheets are provided in Part 3.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Tot leven wekken : hoe door toneelspelen in de klas kinderen meer plezier kunnen krijgen in lezen / M. Jongbloed

In: Leesgoed. - Vol.32(2005)1(16-18)

Zoals jeugdliteratuur gebruikt kan worden om leerlingen toneel te leren spelen, zo kan omgekeerd ook drama gebruikt worden om leerlingen met plezier te leren

lezen. De auteur beschrijft vanuit haar ervaring als docent drama vier manieren om het leesplezier in het basisonderwijs door middel van drama te bevorderen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Verhalenkasteel verovert basisschool / E. Alink

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol.6(2003)29(okt.6-9)

Het Verhalenkasteel is een ambitieus verhalenproject dat de lust tot lezen wil aanwakkeren. Sinds 2001 zijn tientallen Zuid-Hollandse scholen belegerd en overal wappert de witte vlag als teken van overgave. Maar zijn er ook tegenslagen of strategische wijzigingen?

De wondere pluim 2004 / T. Bossuyt (auteur van voorwoord); De Wereldschool Antwerpen.

Oudervereniging. - Antwerpen : De Veerman, 2004. - Ongepag.

Resultaten van de kinderschrijfwedstrijd De wondere pluim. De wedstrijd is georganiseerd door de Oudervereniging Wereldschool in Antwerpen met steun van De Veerman en Antwerpen Cultuurstad. Aan de wedstrijd hebben 5 scholen deelgenomen: Boemerang, Musica, Regenboog, Wereldschool en Zonnebloem.

Praktijk - voortgezet onderwijs

TIJDSCHRIFTARTIKEL

B van Baantjer : Baantjer maakt lezen leuk / S. van der Linden

In: Kunstzone. - Vol.4(2005)4(apr.7-8)

Bespreking van het project B van Baantjer, een leesbevorderings- en media-educatieproject voor het vmbo.

Het project is een onderdeel van Bazar.

B van Baantjer : handleiding : leerjaar 2 /

M. Middelkoop, F. Stienen, A. van Dam (projectleider). - Rotterdam : Uitgeverij Partners, 2005. - 30 p. + cd-rom + videoband. - Ontwikkeld op initiatief van Mira media i.s.m. onder meer Stichting Lezen

B van Baantjer is een lespakket voor het vmbo en maakt onderdeel uit van de leesbevorderingsmethode Bazar, lezen met plezier in het vmbo. Het project combineert media-educatie en leesbevordering rondom een aflevering van de televisieserie Baantjer. Leerlingen leren over het lezen, schrijven en visualiseren van een thriller.

Met de bijbehorende cd-rom leren de leerlingen hoe het castingproces in elkaar zit.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

'Bazar dankt succes aan goede samenwerking' /
H. Bruijnooge

In: *Bibliotheek*. - Vol.8(2004)11/12(11 Jun.16-18)

Het artikel beschrijft de rol en ervaringen van de Zeeuwse Bibliotheek bij de invoering van het project Bazar in Zeeland. Bazar is een leesbevorderings- en cultuureducatief project voor het vmbo.

Bazar en het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie / L. Meertens. - Tilburg : [s.n.], 2004. - 47 p. : ill., tab. - Met lit.opg. en bijl. - *Doctoraalscriptie Universiteit van Tilburg, Faculteit der Letteren, opleiding Cultuur en Letteren*. - In opdr. van Stichting Lezen

In dit onderzoek worden de effecten van Bazar, een leesbevorderingsproject voor het vmbo, onderzocht op het leesplezier en leesmotivatie van de leerlingen. De centrale onderzoeksvraag luidt: krijgen leerlingen die Bazarlessen volgen naar hun eigen inschatting en die van hun docenten meer plezier in lezen en krijgen zij een hogere leesmotivatie? Door dit onderzoek kan het ingeschatte effect van Bazar op het leesgedrag en de leesattitude van vmbo-leerlingen in kaart gebracht worden.

Boek en film : de introductie / H. Vroegindeweyj, A. ter Horst (eindredacteur). - Utrecht : Nederlands Instituut voor Filmeducatie, [2003]. - 20 p. + videoband (45 min.)

Een basislesmethode over boekverfilming. Deze lessenserie is een basis voor de behandeling van Boek en Film lesmappen bij specifieke titels (bijvoorbeeld De Tweeling). Deze lessenserie biedt materiaal voor vier lessen (van 45 minuten) met onder meer de volgende onderwerpen: verschillen en overeenkomsten tussen boek en film; de weg van boek naar film en het gebruik van filmische middelen bij het vertellen van een verhaal. De lessen staan in de docentenmap uitgewerkt in schema's met een tijdsindicatie. Voor de leerlingen zijn er praktische en uitdagende opdrachten. De opdrachten kunnen worden opgenomen in het lees- en/of kunstdossier. Het lesmateriaal sluit aan bij de vakken Nederlands en CKV1. Doelgroep zijn leerlingen in het voortgezet

onderwijs havo/vwo 4, 5 en vwo 6. De videoband bevat fragmenten uit bekende Nederlandse boekverfilmingen.

Boek en jeugd 12+ 2005 : gids voor jeugdliteratuur voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs / W. van der Pennen (eindredacteur), J. van den Heuvel (medewerker) ... [et al.]. - Leidschendam [etc.] : Biblion [etc.], 2005. - 190 p. - Met reg. en adressen. - *Verschijnt jaarlijks*. - ISBN 90-77106-20-0

Een keuze uit verkrijgbare boeken en audiovisuele media voor jongeren van circa 12 tot en met 15 jaar. De gids is onderverdeeld in fictie en non-fictie. Alle titels worden kort inhoudelijk beschreven. Tot slot een selectie van vakliteratuur en websites over jeugdliteratuur en lezen.

Boeken over onze geschiedenis : lessuggesties bij de Boekenweek 2005 / C. Gelfjon (eindredacteur), M. Nicolaas (eindredacteur), J. Dirksen ... [et al.]. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2005. - 31 p.

Lesmateriaal ontwikkeld rondom het thema van de Boekenweek 2005: geschiedenis. Bestemd voor literatuurlessen voor leerlingen in de tweede fase. Zes aspecten van de geschiedenis worden behandeld: familie als spiegel van de geschiedenis; de Tweede Wereldoorlog; Nederland als multiculturele samenleving; misdaad en straf; ons koloniale verleden en Multatuli.

Bos in beweging / Stichting Walden. - Amsterdam : Stichting Walden, 2003. - 224 p. : ill. - ISBN 908055166X

Om leerlingen van het vmbo gericht te ondersteunen bij groei en ontplooiing werd in 2001/2002 een project uitgevoerd op het Montessori College in Amsterdam. Dit project maakt jongeren vertrouwd met vormen van onderwijs, kunst, wetenschap en met zichzelf. Uitgangspunt van dit project, Een bos in beweging, is het onderzoeken van de eigen stamboom. In het boekje, verschenen naar aanleiding van het project, tekenen vmbo'ers steeds zichzelf, afgedrukt op een boomblad en vertellen zij wat over hun (culturele) achtergrond, hun droom en dagelijks leven. Op de volgende bladzijde tekenen ze hun familiestamboom. Daarna volgt een persoonlijk gedicht.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

CKV vanuit traditie en levensvisie : de vrije school en kunstzinnige vorming / R.J. Veldkamp

In: Tsjip/Letteren. - Vol.14(2004)3(okt.20-24)

Kunstzinnige vorming is geen afzonderlijk onderdeel van het lesprogramma. Het is een wezenlijk onderdeel van een doorlopende leerlijn met dwarsverbanden naar andere vakken. Het vak CKV met aandacht voor toneelgeschiedenis en wereldliteratuur krijgt een speciale invulling. Een docent van een vrije school in Den Haag legt uit.

Dicht/Vorm : klassiekers / Stichting II Luster. - Utrecht : II Luster/PODIUM, 2005. - 2 dl. (43, 25 p.)+ dvd - Zie ook: Dicht/Vorm : werk van de nieuwe generatie dichters en animatiefilm makers

Dicht/Vorm is een multimediaal project op basis van poëzie en animatie. Dicht/Vorm Klassiekers geven tien hoogtepunten uit zeshonderd jaar Nederlandse poëziegeschiedenis verfilmd in animatie. De filmmakers kregen de opdracht zich voor de stijl te laten inspireren door de beeldende kunst uit de tijd van het gedicht. Dicht/Vorm is ontwikkeld voor de tweede fase havo en vwo, voor de vakken Nederlands en CKV/CKV1. Het project bestaat uit: een lespakket (docentenhandleiding), een bloemlezing, een dvd en een website.

Dicht/Vorm : werk van de nieuwe generatie dichters en animatiefilm makers / Stichting II Luster. - Utrecht : II Luster/PODIUM, 2003. - 2 dl. (47 p. en ongepag.) + videoband + dvd + cd-rom - Zie ook: Dicht/Vorm klassiekers

Dicht/Vorm is een multimediaal project op basis van poëzie en animatie. Het project laat jongeren kennismaken met poëzie van de huidige generatie dichters en presenteert poëzie als multimediale kunstvorm. Basis van het project vormen 15 geanimeerde gedichtverfilmingen. Dicht/Vorm is ontwikkeld voor de tweede fase havo en vwo, voor de vakken Nederlands en CKV/CKV1. Het totale project bestaat uit: een lespakket (docentenhandleiding), een bloemlezing, een videoband of dvd, een cd-rom en een website.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Dichten en dromen : welterusten, mam / T. Ekens

In: Vmbo centraal. - Vol.(2003)23(21mei.9-12)

Verslag van hoe het lesmateriaal van de Stichting Doe Maar Dicht Maar wordt gebruikt in een vmbo school in Oost-Groningen, het Fivel College. De stichting maakt andere andere lesmateriaal om poëzie dichters bij schoolieren te brengen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Didactiek voor stimulerend fictieonderwijs in de basisvorming / L. van der Bolt

In: Levende Talen. - Vol.5(2004)1(mrt.27-37). - Met lit.opg.

In de beleving van leerlingen in het voorgezet onderwijs gaapt er een kloof tussen het spontaan lezen in de vrije tijd en het lezen in de literatuurles op school. Dit artikel probeert een brug te slaan tussen het lezen voor school en het spontane en betrokken leesgedrag in de vrije tijd. Het biedt aanknopingspunten om in de literatuurles te werken aan behoud van het leesplezier bij de overgang naar het voortgezet onderwijs.

Digitaal vertellen I en II : handleiding Nederlands / R. van Loon (samensteller), M. Warmer (samensteller), W. Verberk (samensteller), F. van Dixhoorn (samensteller/redacteur). - Hilversum : Teleac/NOT, 2005. - 2 dl. (23, 22 p.) + videoband (110 min.) : ill. - I.s.m. De Waag Society en de Educatieve Faculteit Amsterdam

Het project Digitaal vertellen bestaat uit 2 handleidingen. In Digitaal vertellen I leren leerlingen op een nieuwe en directe manier met kijk- en luistervaardigheden om te gaan aan de hand van clips van leeftijdgenoten. Daarnaast oefenen ze schrijfvaardigheden aan de hand van 'technieken' die aan de wereld van de film zijn ontleend. De leerlingen schrijven een persoonlijk verhaal dat zich leent voor het maken van een clip. De bijbehorende videoband bevat tien clips. Digitaal vertellen II bevat het maken van een storyboard, de productie van een digitaal verhaal en een technische handleiding bij de productie. De lessenserie is bestemd voor de eerste drie leerjaren van het vmbo, maar ook geschikt voor de eerste leerjaren van havo en vwo.

Elastiek : handreikingen voor samenwerking bibliotheek & vmbo / A. van der Zanden, Th. Nissen. - Tilburg : PBc Noord-Brabant, 2005. - 92 p. + cd-rom : ill. - Met lit.opg. en bijl.

Deze handreiking biedt zowel bibliotheken als vmbo-scholen ondersteuning bij het opbouwen of verbeteren van samenwerking en voorziet in praktische instrumenten om samenwerking structureel vorm te geven. In het boek wordt ingegaan op de organisatorische en inhoudelijke aspecten van de samenwerking tussen bibliotheek en het voortgezet onderwijs, gericht op de thema's leesbevordering, Bazar, cultuureducatie en media-educatie. De bijbehorende cd-rom bevat praktische instrumenten en hulpmiddelen. De publicatie is ontstaan vanuit het project Elastiek, waarbij tien Brabantse bibliotheken gedurende ruim twee jaar hebben gewerkt aan het opbouwen van structurele samenwerking met vmbo-scholen binnen hun werkgebied.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

GLO: the state of the art : Hoe staat het nieuwe vak ervoor? / C. Geljon

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 13(2003)2(jul.39-42). - Met lit.opg.

In 1996 startte het eerste proefproject op het gebied van Geïntegreerd Literatuuronderwijs (GLO). Enkele jaren later werd de tweede fase ingevoerd, maar het ideaal van een verplicht vak literatuur werd niet gehaald. Wat is er terechtgekomen van de idealen en hoe doen andere scholen het? Drie verhalen uit de praktijk en een terugblik van Theo Hoebers en Theo Witte, de drijvende krachten achter het proefproject.

Historie : [literatuurgeschiedenis] / J. Dirksen ... [et al.]

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 14(2004)1(mrt.1-38). - Met lit.opg. - Themanummer

In dit themanummer aandacht voor geschiedenis en literatuur in het voortgezet onderwijs. Met onder andere artikelen over het nut van literatuur(geschiedenis) onderwijs, literatuurgeschiedenis op internet, en eigentijdse hervertellingen van eeuwenoude boeken.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Is de samenwerking tussen bibliotheek en vmbo elastisch? : project Elastiek in de provincie Noord-Brabant / M. Wijnen

In: Dossier kennis en media. - Vol. 3(2004)6(186-191)

Het project Elastiek van de Provinciale Bibliotheek Centrale (PBC) voor Noord-Brabant en de deelnemende openbare bibliotheken is in de eindfase. Elastiek startte op september 2002 en richt zich op samenwerking

tussen bibliotheken en scholen voor vmbo. Het leesbevorderingsproject Bazar is hierbij een belangrijk instrument. Het project kent drie aandachtsgebieden: leesbevordering, media-educatie en cultuureducatie. Een interview met Angeliek van der Zanden, projectleider van Elastiek, en de projectleiders van de deelnemende openbare bibliotheken.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Jongeren en poëzie: 'Vet cool!' / B. Ros

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 8(2005)37(apr. 12-17). - Met lit.opg.

Er komen steeds meer projecten om jongeren van 12 tot 18 warm te maken voor poëzie. Een onmogelijke opgave? Integendeel, jongeren raken heel enthousiast, als je ze maar op de juiste manier aanspreekt.

Landkoffers : jongeren in Amsterdam : een herinnering die in mij woont / M. van Campen (redacteur) ...

[et al.]. - Amsterdam : De Verbeelding, 2004. - 165 p. - Zie ook: Landkoffers : docenthandleiding. -

Amsterdam : Kunstweb, 1997. - ISBN 90-74159-70-2

In dit boek staan gedichten, koffers en uitspraken van jongeren die hebben meegewerkt aan het cultuureducatieproject Landkoffers. Het project is uitgevoerd door Kunstweb, Openbare Bibliotheek Amsterdam en School der Poëzie. Het project is bedoeld voor leerlingen van de basisvorming. Leerlingen van dertien of veertien jaar schrijven een gedicht en maken een koffer waarin het gedicht een belangrijke plaats inneemt. Vervolgens presenteren zij het gedicht en de koffer in een theaterprogramma. Een project dat poëzie, beeldende kunst en theater omvat.

Leesgedrag van VMBO leerlingen : een profielschets /

S. Tellegen, M. Lampe. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2000. - 66 p. : tab. - Met lit.opg. - ISBN 90-75870-17-5

Het leesgedrag van vmbo-leerlingen wordt aan de hand van de volgende aspecten besproken: leesmotivatie, leesaandacht, leesbeleving (emotioneel en verbeeldend) en informele leerprocessen. Bij elk aspect wordt een vergelijking gemaakt tussen de resultaten van jongens en van meisjes. De publicatie is een onderdeel van het leesbevorderingsproject Bazar.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Lezen in het vmbo, illusie of optie? / M. Veeneman

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 14(2004)3(okt. 40-41)

Www.fictiedossiervmbo.nl is een website ontwikkeld op initiatief van de openbare bibliotheek Deventer en Nijverdal. De site is een informatiebron voor leerlingen en docenten ten behoeve van het fictiedossier dat verplicht is in het vmbo. Leerlingen kiezen titels uit het bestand van de website en verwerken hun lees-, luister- en kijkervaringen met behulp van de aanwezige achtergrondinformatie. Behalve romans kunnen leerlingen kiezen voor poëzie, theater, cabaret, film, dagboeken, strips en korte verhalen.

Literatuur en fictie : een didactische handreiking voor het voortgezet onderwijs / I. Bolscher ... [et al.]. - Leidschendam : Biblion, 2004. - 251 p. - Omslagtitel: Literatuur & fictie. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 90-5483-527-3

Bevat drie delen: Fictieonderwijs in de onderbouw van vmbo, havo en vwo; Fictieonderwijs in de bovenbouw van vmbo; Literatuuronderwijs in de tweede fase. Ieder deel neemt de doelen van het fictie- of literatuuronderwijs als vertrekpunt en beschrijft vervolgens hoe er aan die doelen gewerkt kan worden. De didactische paragrafen worden geïllustreerd met lesvoorbeelden en lessuggesties. Bedoeld voor leraren in opleiding.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Literatuur tussen tafellaken en servet / K. Maartense

In: Dossier kennis en media. - Vol. 4(2005)2(39-41)

Geschikte boeken vinden voor 14-plussers is niet makkelijk. De overgang van kinderboek naar volwassenenliteratuur is vaak moeilijk. Maartense geeft tips op basis van welke criteria literatuur voor 14-plussers gekozen kan worden. Ook geeft hij een lijst met zijn persoonlijke voorkeuren.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Literatuurmethodes voor de tweede fase: een stand van zaken / M. Nicolaas

In: Tsjip/Letteren. - Vol. 13(2003)3(okt. 39-44). - Met lit.opg.

In januari 2004 verschijnen er weer nieuwe edities van literatuurmethodes voor de tweede fase. In dit artikel wordt een stand van zaken gegeven en een handreiking geboden aan docenten bij de (eventuele) heroverweging

van hun methode of de keuze voor een nieuwe. Acht methodes komen aan bod: Dossier lezen, Eldorado, Laagland (ThiemeMeulenhoff); Literaire wereld, Literatuur: geschiedenis en leesdossier (Malmberg); Literatuur in perspectief (Walvaboek); Literatuur zonder grenzen (EPN) en Metropool (Wolters-Noordhoff). De methodes worden besproken aan de hand van de volgende vragen: 1) In hoeverre beantwoordt de methode aan de eindtermen?; 2) Welke methode past het beste bij de doelstelling van literatuuronderwijs?; 3) Is geïntegreerd literatuuronderwijs (GLO) mogelijk met de methode?; 4) Hoe is het leesdossier geïntegreerd in de methode?; 5) Bevat de methode vernieuwende werkvormen?; 6) Is traditioneel literatuuronderwijs nog mogelijk met de methode?

Oesters van Nam Kee [dvd] / P. de Pimentel (regisseur), H. de Wolf (scenarioschrijver), H. Vroegindeweyj (auteur van begeleidend materiaal). - Woerden/Utrecht : Paramount Pictures/Nederlands Instituut voor Filmeducatie, 2003. - Met lesmap (7 p.) + docenthandleiding (4 p.)

Het lesmateriaal biedt informatie over en achtergronden bij het boek en de film. Aan de hand van interviews met de auteur, Kees van Beijnum, regisseur, Pollo de Pimentel, scenarioschrijver, Hans de Wolf en acteurs komen de leerlingen meer te weten over de bedoelingen en de keuzes die aan de film, Oesters van Nam Kee ten grondslag liggen. De lesstof geeft leerlingen inzicht in de verschillende aspecten van de filmproductie, maar probeert ook de link tussen film en literatuur inzichtelijk te maken. De leerlingen kunnen zelfstandig aan de slag met (praktische) opdrachten waarmee ze zowel het boek als de verfilming beter leren doorgronden. Het materiaal is te gebruiken zonder het hele boek te lezen. De docenthandleiding bevat lessuggesties en antwoorden bij de opdrachten. Het lesmateriaal sluit aan bij de vakken CKV1 en Nederlands. Doelgroep: leerlingen in het voortgezet onderwijs havo/vwo 4, 5 en vwo 6.

Phileine zegt sorry [dvd] / H. Vroegindeweyj. - [Amsterdam]/Utrecht [etc.] : A-film Home Entertainment/Nederlands Instituut voor Filmeducatie [etc.], 2003. - Met docenthandleiding (4 p.) + lesmap (7 p.)

Het lesmateriaal biedt informatie over en achtergronden bij het boek en de film. Aan de hand van interviews met

de auteur Ronald Giphart, de regisseur en scenario-schrijver Robert Jan Westdijk en acteurs komen de leerlingen meer te weten over de bedoelingen en de keuzes die aan de film, Phileine zegt sorry ten grondslag liggen. De lesstof geeft leerlingen inzicht in de verschillende aspecten van de filmproductie, maar probeert ook de link tussen film en literatuur inzichtelijk te maken. De leerlingen kunnen zelfstandig aan de slag met (praktische) opdrachten waarmee ze zowel het boek als de verfilming beter leren doorgronden. Het materiaal is te gebruiken zonder het hele boek te lezen. De docent-handleiding bevat lessuggesties en antwoorden bij de opdrachten. Het lesmateriaal sluit aan bij de vakken CKV1 en Nederlands. Doelgroep: leerlingen in het voortgezet onderwijs, havo/vwo 4, 5 en vwo 6.

Titaantjes, dromen in het Oosterpark / Z. Burgering, M. Wolfseher. - [S.l. : s.n.], 2004. - 4 p.

Verslag van een CKV project met groep 4 havo en 4/5 vwo van het Amstellyceum te Amsterdam. Het doel van het project was tweeledig; scholieren kennis te laten maken met het fenomeen theater en een buitenvoorstelling te maken met als uitgangspunt het verhaal Titaantjes van Nescio. Beschreven wordt onder andere de voorbereidingsfase, afspraken, de lessen, de presentatie, evaluatie en aandachtspunten voor een soortgelijk project.

Underground : een Nederlands-Vlaams audiovisueel samenwerkingsproject / K. Kilian (eindredacteur), L. van der Meer (auteur van voorwoord). - Utrecht : SBA, 2004. - 64 p. : ill. - ISBN 90-77488-02-2

Underground is de naam van een Nederlands-Vlaams audiovisueel project, waarin schrijvers, toneelspelers en filmers gedurende lange tijd zeer intensief met elkaar hebben samengewerkt. Een verslag. Aan Underground werkten mee: het Centrum voor Amateurkunsten Limburg, de Stichting Beeldende Amateurkunst (SBA), de Nederlandse Organisatie Van Audiovisuele Amateurs (NOVA), het Centrum voor Beeldexpressie (CvB, België) en Jongeren theater 020.

Vergelijking literatuurmethodes tweede fase / M. Nicolaas; Stichting Lezen. - Amsterdam : Stichting Lezen, 2003. - 5 p.

Vanuit Stichting Lezen is een onderzoek verricht naar acht literatuurmethodes voor de tweede fase. Het geeft

docenten Nederlands een handreiking bij het kiezen van een literatuurmethode.

Vertellen in het vmbo : handleiding Nederlands / R. van Loon (samensteller), F. van Dixhoorn (samensteller). - Hilversum : Teleac/NOT, 2003. - 22 p. + videoband (60 min.)

Vertellen in het vmbo is de titel van een Schooltv-project voor de lessen Nederlands in de onderbouw van het vmbo. Het project bestaat uit vier televisieprogramma's van elk vijftien minuten op videoband, een website voor de leerlingen en een handleiding voor de docent. De programma's willen leerlingen enthousiast maken voor het vertellen van verhalen en van eventuele spreekangst verlossen. De handleiding biedt bij elk programma een serie lessen ter verwerking van hetgeen de leerlingen hebben gezien.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

VMBO'ers vertellen hun eigen verhaal / B. Ros

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 7(2004)33(jun. 7-9)

Artikel beschrijft drie programma's die Teleac/NOT maakte voor het vmbo met als thema 'vertellen'. Het eerste programma verscheen in 2003, Vertellen in het vmbo. In vier afleveringen werden leerlingen voorbereid op deelname aan een vertelfestival. Ze leerden basale verteltechnieken en manieren om spreekangst te overwinnen. Het vervolgproject Vrienden zonder Grenzen is een verhaal over de belevenissen van de scholieren Kees en Fatma, die verliefd op elkaar zijn. Leerlingen worden uitgenodigd verder te gaan met het verhaal. Zij kunnen ook reageren op het verhaal via de weblogs, de digitale dagboeken die enkele bijfiguren uit de soap bijhouden. In het derde project, Digitaal Vertellen leren leerlingen hun eigen verhaal digitaal te verbeelden. In een driedaagse workshop leren ze om te gaan met foto- en videoapparatuur.

Tijdschriften

Boekie boekie : kunst, literatuur en natuur / Stichting Autoped. - Rotterdam : Stichting Autoped. – Aanwezig vanaf 1996.

Dossier Kennis en Media. - Leidschendam : Biblion. - ISSN 1569-9633. - Aanwezig vanaf 2002.

Jeugdliteratuur in praktijk. – Leidschendam : Biblion. – ISSN 1574-1591. - Aanwezig vanaf 2005.

Language arts / NCTE, National Council of Teachers of English. - Urbana Ill. : NCTE. - ISSN 0360-9170. – Aanwezig vanaf 1993.

Leesgoed : over boeken, sites en meer voor kinderen 4-14 jaar. – Leidschendam : Biblion. - ISSN 0921-2388. – Aanwezig vanaf 1988. - Ontbrekende nrs.: (1993)3 en (1999)3.

Leeskraam : alles over lezen met kinderen van 0-6 jaar. – Leidschendam : Biblion. – ISSN 1569-9641. – Aanwezig vanaf 2002.

Levende Talen Magazine / VLLT, Vereniging van Leraren in Levende Talen. - Bussum : VLLT. - ISSN 1566-2705. – Aanwezig vanaf 2005.

Levende Talen tijdschrift / VLLT, Vereniging van Leraren in Levende Talen. - Bussum : VLLT. - ISSN 1566-2713. – Aanwezig vanaf 2005.

Lezen : nieuwsbrief / Stichting Lezen. - Amsterdam : Stichting Lezen. – Aanwezig vanaf 2001.

Literatuur zonder leeftijd : publicatiereeks voor de studie van kinder- en jeugdliteratuur. – Leidschendam : Biblion. - ISSN 0929-8274. – Aanwezig vanaf 1991.

Moer : tijdschrift voor het onderwijs in het Nederlands. – Heemstede : VON. – ISSN 0166-3755. – Aanwezig: 1972-2004. – Ontbrekende jaargangen: 1973-1974, 1987-1991.

Schrijven / Stichting Schrijven. - Amsterdam : Stichting Schrijven. - ISSN 1385-5484. – Aanwezig vanaf 2000.

Taal lezen primair / Stichting Lezen, CED Groep, Expertisecentrum Nederlands. - Meppel : Uitgeverij School. - Verschijnt als katern bij Plein Primair. - Aanwezig vanaf 2004.

Tsjip/Letteren : tijdschrift voor literaire, culturele en kunstzinnige vorming. - Leidschendam : Biblion. – ISSN 1387-0009. - Voortzetting van: Tsjip en Letteren. – Aanwezig vanaf 1997.

Instellingendocumentatie

Het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland verzamelt beleidsplannen en jaarverslagen van een aantal instellingen op het gebied van literatuureducatie en leesbevordering. Zie de catalogus van het studiecentrum (www.cultuurnetwerk.nl > bibliotheek) voor meer gegevens over de aanwezige publicaties.

Landelijke instellingen

Poetry International
Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB)
Stichting Fonds voor de Letteren
Stichting Lezen
Stichting Schrijven
Stichting Schrijvers School Samenleving
VOB, Vereniging van Openbare Bibliotheken

Provinciale bibliotheekcentrales

Biblionet Groningen, Groningen
Biblioservice Gelderland, Arnhem
Bibliotheekhuis Limburg, Sittard
Bibliotheekservice Fryslân, Leeuwarden
Overijsselse Bibliotheek Dienst, Nijverdal
PBc Drenthe, Assen
PBc Noord Brabant, Tilburg
PBc Utrecht, Houten
ProBiblio, Noord en Zuid Holland, Hoofddorp
Stichting Samenwerkende Bibliotheken Flevoland, Almere
Zeeuwse Bibliotheek, Middelburg

Lesmethoden

Dit overzicht bevat lesmethoden literatuureducatie en leesbevordering die aanwezig zijn in het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. In dit overzicht (en de collectie van Cultuurnetwerk Nederland) ontbreken lesmethoden Nederlands en lezen/taal, aangezien literatuureducatie en leesbevordering over het algemeen hier maar een klein onderdeel van uitmaken. Zie voor een volledig overzicht van alle leermiddelen die in Nederland worden uitgegeven het leermiddelenplein (www.leermiddelenplein.nl)

Bazar : lezen met plezier in het vmbo / I. van den Berg, K. Broekhof, J. Vinck

Het doel van Bazar is het bevorderen van het leesplezier van vmbo-leerlingen. Om dit te bereiken krijgen de leerlingen ieder jaar, over een periode van vier jaar, een programma aangeboden van activiteiten rond boeken, kranten, tijdschriften, film, theater, poëzie, die aansluiten bij de kenmerken van deze leerlingen en de kenmerken van het vmbo. Daardoor kan Bazar ingezet worden bij het vak Nederlands, maar ook bij CKV en activiteiten buiten school, bijvoorbeeld in het kader van de verlengde schooldag. Het pakket bestaat uit circa 40 projecten, verdeeld over vier leerjaren en de verlengde schooldag. De projecten zijn merendeels bewerkingen van bestaande leesbevorderingsprogramma's.

Uitgever: Partners (Rotterdam)

E-mail: partners@cedgroep.nl

Website: www.uitgeverijpartners.nl

Methodesite: www.bazarweb.nl

Boekenpret / NBLC, Vereniging van Openbare Bibliotheken (redacteur)

Boekenpret is een methode om het voorlezen aan kinderen van 0-6 jaar te bevorderen. Het leesbevorderingsprogramma is vooral gericht op autochtone en allochtone gezinnen waar weinig aandacht is voor (voor)lezen en wordt door een groot aantal gemeenten ingezet ter stimulering van de taalontwikkeling van jonge kinderen ter voorkoming van achterstanden. Dit in het kader van de voor- en vroegschoolse educatie (vve) en het Gemeentelijke Onderwijsachterstandenbeleid. Bibliotheken, peuterspeelzalen, onderwijsbegeleidingsdiensten en scholen zijn de partners bij de invoering van deze aanpak. De landelijke coördinatie is in handen van de Vereniging Openbare Bibliotheken (voorheen NBLC).

Uitgever: Vereniging van Openbare Bibliotheken (Den Haag)

E-mail: info@boekenpret-fantasia.nl

Methodesite: www.boekenpretfantasia.nl

Dossier Lezen : literatuur voor de tweede fase / J. Dirksen

Doelstelling van het literatuuronderwijs in de tweede fase is 'literaire competentie'. Onderdelen van literaire competentie waarop de leerling getoetst kan worden zijn: literaire begrippen; literatuurgeschiedenis; het leesdossier; leesverslagen. De methode Dossier lezen voor havo en vwo leert leerlingen communiceren over literatuur en stelt het leesplezier van de leerling centraal. De methode bestaat uit aparte basisboeken voor havo en vwo en losse katernen voor Engels, Duits en Frans. De thematisch opgebouwde methode biedt door zijn vakoverstijgende invalshoeken voldoende mogelijkheden voor geïntegreerd onderwijs. De methodesite biedt ondersteunend materiaal.

Uitgever: ThiemeMeulenhoff (Zutphen)

E-mail: info.avo@meulenhoff.nl

Website: www.thiememeulenhoff.nl

Methodesite: www.dossierlezen.nl

Eldorado : internationale literatuur voor de tweede fase / J. Schilleman ... [et al.]

Lesmethode literatuur voor havo en vwo voor de vakgebieden Duits, Engels, Frans en Nederlands en die bruikbaar is voor het onderdeel literatuur in CKV1. Eldorado bestaat uit een basisboek dat geldt voor alle talen en opdrachtenboeken die per taal verschillend zijn. Het basisboek bevat informatie over literaire begrippen en een kort overzicht van de cultuur- en literatuurgeschiedenis in West-Europa.

Uitgever: ThiemeMeulenhoff (Zutphen)

E-mail: info.avo@thiememeulenhoff.nl

Website: www.thiememeulenhoff.nl

Methodesite: www.eldorado-online.nl/eldorado/home.asp

Fantasia / NBLC, Vereniging van Openbare Bibliotheken (redacteur)

Fantasia is een leesbevorderingsproject voor kinderen van de basisschool. Met dit project wordt leesbevordering een structureel onderdeel van het lesrooster en van het schoolwerkplan. Belangrijke doelen daarbij zijn het bevorderen van het lezen van boeken bij kinderen, het bevorderen van leesplezier op school en in de vrije tijd en het verbeteren van de leesprestaties op school, zowel bij het technisch als begrijpend lezen.

Uitgever: Vereniging van Openbare Bibliotheken (Den Haag)

E-mail: info@boekenpret-fantasia.nl

Methodesite: www.boekenpretfantasia.nl

Laagland : literatuur Nederlands voor de tweede fase : havo en vwo / R. Kraaijeveld, G. van der Meulen

Laagland is een methode voor literatuur Nederlands voor 4/5 havo en 4/5/6 vwo. Het informatieboek gaat over lezen, literatuur, literaire begrippen en het leesdossier. Ook wordt de geschiedenis van de Nederlandse literatuur beschreven, waarbij ook de beeldende kunst en andere Europese literatuur aan de orde komt. Het verwerkingsboek bestaat uit fragmenten van gedichten, verhalen en romans met opdrachten. Door het uitvoeren van opdrachten wordt stapsgewijs kennisgemaakt met het werken met literatuur, het lezen van literaire boeken voor de lijst en het aanleggen van een leesdossier.

Uitgever: ThiemeMeulenhoff (Zutphen)

E-mail: info@avo.thiememeulenhoff.nl

Website: www.thiememeulenhoff.nl

Leestijd: jeugdliteratuur voor de basisvorming / R. Kraaijeveld

Methode voor de basisvorming. De twee bloemlezingen bevatten elk 24 fragmenten van zes pagina's jeugdliteratuur, gericht op jongeren van 12 tot 15 jaar. Na elk fragment volgt informatie over auteurs (waaronder J.K. Rowling, Carry Slee, Paul van Loon) en verwerkingsopdrachten. De opdrachten zijn door de leerling zelfstandig en individueel uit te voeren. Te gebruiken naast iedere methode.

Uitgever: ThiemeMeulenhoff (Zutphen)

E-mail: info@avo.thiememeulenhoff.nl

Website: www.thiememeulenhoff.nl

Literaire wereld : literatuur voor de tweede fase havo / M. Verbeek

Methode literatuur voor de tweede fase havo. Het leerlingboek is opgebouwd uit vijf thema's: fictie, identiteit, vreemdelingen, dromen en liefde. Elk thema heeft dezelfde didactische opbouw: oriënteren, voorbereiden, uitvoeren en reflecteren. Elk thema wordt afgesloten met een toets. Ook bevat het leerboek een wegwijzer, een poëziewijzer en bijlagen (onder andere tijdsbalk). De docent-handleiding bestaat uit een korte toelichting op en een verantwoording van de methode. Tevens antwoorden op en voorbeelduitwerkingen van de opdrachten uit het leerlingboek. De diskette bevat ook de docenthandleiding.

Uitgever: Malmberg (Den Bosch)

E-mail: voorlichting.vo@malmberg.nl

Website: www.malmberg.nl

Literatuur, geschiedenis en leesdossier / J.A. Dautzenberg

De methode is primair bedoeld voor het vak Nederlands, maar kan ook dienen als basisboek voor de literatuur van de moderne vreemde talen (MVT) en als hulpboek voor het vak CKV1. Het handboek bestaat uit zestien hoofdstukken die afwisselend de Nederlandse literatuurgeschiedenis behandelen en de literaire theorie. In het handboek wordt verwezen naar het werkboek. Daarin staan per hoofdstuk opdrachten, diagnostische toetsen en 'eindtoetsen' die ter plaatse ingevuld moeten worden. De docenthandleiding bevat onder andere lees-, schrijf- en spreekopdrachten, toetsen en de antwoorden bij alle opdrachten en toetsen uit het werkboek.

Uitgever: Malmberg (Den Bosch)

E-mail: voorlichting.vo@malmberg.nl

Website: www.malmberg.nl

Methodesite: www.literatuur-malmberg.nl

Literatuur in perspectief : een literatuurgeschiedenis voor de tweede fase : vwo/havo / P. Kralt

Geschiedenis van de Nederlandse literatuur geschetst in het perspectief van de Europese literatuur. Waar mogelijk zijn de literaire werken in maatschappelijk perspectief geplaatst. Daarnaast is ook getracht rekening te houden met een derde perspectief: de algemene cultuur, in het bijzonder het verband tussen literatuur en beeldende kunst.

Uitgever: Walvaboek (Holten)

E-mail: info@walvaboek.nl

Website: www.walvaboek.nl

Literatuur zonder grenzen : 2e fase havo en vwo / L. Coenen ... [et al.]

Geïntegreerde methode literatuuronderwijs. De historisch maatschappelijke context, de ideeëngeschiedenis, literaire theorie, leesdossier en de literaire stromingen worden vakoverstijgend behandeld, maar de verschillende talensecties kunnen hun eigen literatuurlessen blijven geven. Het literatuurprogramma maakt het mogelijk om elk jaar een literatuurprogramma met andere accenten te kiezen. Het dossier bevat literaire middelen (leerstof m.b.t. literaire ontwikkeling en literaire theorie), werkbladen en themakaternen.

Uitgever: EPN (Houten)

E-mail: info@epn.nl

Website: www.epn.nl

Methodesite: www.literatuurzondergrenzen.epn.nl

Metropool / J. Hamel (redacteur), J. van Klink (redacteur), W. Verhoeven (redacteur)

Thematisch opgezette methode. De themaboeken Engels, Frans en Duits bevatten elk vier thema's; het themaboek Nederlands zes. Binnen de thema's komen aan de hand van literaire teksten de belangrijkste periodes, stromingen en auteurs aan de orde. Het taaloverstijgende basisboek bevat onder meer een overzicht van literaire begrippen met opdrachten, de West-Europese literatuurgeschiedenis, een handleiding voor het samenstellen van het leesdossier en verwerkingsopdrachten. De docentenhandleiding biedt een CKV1-invulling van de gemeenschappelijke thema's, zodat vakoverstijgend gewerkt kan worden.

Uitgever: Wolters-Noordhoff (Groningen)

E-mail: info@wolters.nl

Website: www.wolters.nl

Projecten

Het projectloket cultuur op internet (onder meer te vinden op www.cultuurnetwerk.nl en op www.cultuurplein.nl) is een verzameling van projectbeschrijvingen op het gebied van cultuur-educatie. Het projectloket wordt onderhouden door Cultuurnetwerk Nederland met ondersteuning van Erfgoed Actueel en Stichting Lezen. Het is mogelijk te zoeken op thema, doelgroep, niveau etc. Hieronder is een selectie opgenomen van projecten die zijn ontwikkeld op het gebied van literatuureducatie en leesbevordering. De selectie bevat korte samenvattingen van de projecten. Wilt u meer informatie over een project, dan kunt u in het projectloket naast de beschrijvingen ook informatie vinden over de vakken waarbij het project ingezet kan worden, bijbehorende materialen, tijdsduur, kosten, leerdoelen en adresgegevens.

Naast beschrijvingen van projecten die momenteel in uitvoering zijn en/of worden aangeboden, kent het projectloket een archief met projecten die zijn beëindigd maar nog ter inspiratie kunnen dienen.

Basis- en voortgezet onderwijs

Boek en Film - Nederlands Instituut voor Filmeducatie in samenwerking met Stichting Lezen

Het project Boek en Film bestaat uit lesmateriaal bij verfilmingen van Nederlandse literatuur. In het lesmateriaal komen de volgende onderwerpen aan de orde: verschillen en overeenkomsten tussen boek en film; hoe wordt van een boek, via scenario en storyboard, een film gemaakt; hoe worden filmische middelen gebruikt om een verhaal te vertellen. Voor het voortgezet onderwijs is er materiaal beschikbaar bij onder andere De Grot, De Tweeling, Phileine zegt sorry en Klassiekers (Als twee druppels water en De Aanslag) en is er het basislesprogramma Boek en film: de introductie. Voor het basisonderwijs is er het lespakket over Polleke, naar de boeken van Guus Kuijer.

Gedichtendag - Poetry International

De Gedichtendag is een landelijk evenement dat jaarlijks plaatsvindt op de laatste donderdag van de maand januari, waarbij iedereen gevraagd wordt om op die dag extra aandacht te besteden aan poëzie. Poetry verzorgt voor het gehele onderwijs daartoe lessuggesties waardoor docenten en leerkrachten in staat worden gesteld om met de leerlingen te werken met gedichten. Ieder jaar worden nieuwe lessuggesties samengesteld. De lessuggesties zijn echter niet tijdgebonden en kunnen het gehele schooljaar worden gebruikt.

Museumlessen/Kijkwijzers - Letterkundig Museum/Kinderboekenmuseum

Het Letterkundig Museum/Kinderboekenmuseum biedt een aantal museumlessen rondom diverse thema's. De lessen beginnen met een inleidend gesprek onder leiding van een educatief medewerker aan de hand van boeken. Vervolgens bezoeken de leerlingen met educatief materiaal (zoals een speurtocht) de kabinetten van het Kinderboekenmuseum. Tot slot spelen zij een spel.

Bij de semi-permanente tentoonstelling Gaan waar de woorden gaan, over 250 jaar Nederlandse literatuurgeschiedenis wordt - naast een museumles - een kijkwijzer voor de tweede fase havo/vwo aangeboden.

Poem Express, internationaal kunst en poëzie project voor kinderen - Stichting Autoped

De Poem Express is een internationaal kunst- en gedichtenfestival voor kinderen. Sinds 1992 reizen gedichtenposters van kinderen de wereld rond. Duizenden kinderen uit verschillende landen hebben meegedaan en stuurden gedichtenposters op in hun eigen taal. Door de Poem Express zie je wat kinderen uit andere landen tekenen en schrijven. De Poem Express is een uitwisseling van gedichtenposten tussen kinderen uit verschillende landen. Kinderen kunnen individueel of in groepsverband, via scholen, bibliotheken, boekhandels of kinderkunstclubs meedoen. Naast de uitwisseling van gedichten wordt er een poem award uitgereikt, wordt er regelmatig een dichtbundel gepubliceerd, worden inzendingen geëxposeerd, is er lesmateriaal ontwikkeld en de poem presentator om gedichten voor te dragen.

Schrijver op school - Stichting Schrijvers School Samenleving

Een (jeugdboeken)schrijver op school sluit - met de erbij horende voorbereidingsactiviteiten - aan bij de fictie- en literatuurlessen in het voortgezet onderwijs. Zo past bijvoorbeeld in de tweede fase een schrijversbezoek in de lessen Nederlands of CKV1, waar antwoorden op voorbereidingsvragen een plaats kunnen krijgen in het lees- of kunstdossier. Ook kunnen groepjes leerlingen een openbaar toegankelijk literair café organiseren, voor ouders en belangstellenden uit de omgeving. In het basisonderwijs kunnen bezoeken goed worden ingepast in grote landelijke acties en campagnes maar natuurlijk ook los daarvan worden georganiseerd.

Wees geweest - Amsterdams Historisch Museum

Hoofdingrediënten in dit project zijn het boek Saartje Tadema van Thea Beckman en het gebouw waarin het Amsterdams Historisch Museum gehuisvest is. Dat functioneerde bijna vier eeuwen als Burgerweeshuis. Na een les over het boek van Beckman, bezoeken de leerlingen het museum. Ze krijgen een korte rondleiding en ontdekken vervolgens de vele kledingonderdelen van het oude wezenkostuum. Het bezoek eindigt met een actieve museumles, waarin de leerlingen weeskinderen anno 1900 worden; de jongens krijgen les in handvaardigheid, de meisjes leren borduren.

Basisonderwijs

Alsof - Cubiss, in samenwerking met Dansgezelschap Raz/Hans Tuerlings en het Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant

Leerlingen uit groep 8 kijken terug op hun leeservaring in de afgelopen jaren en vertalen dit proces in een theatervoorstelling. Gedurende het project wordt toegewerkt naar de afsluitende voorstelling Alsof ik daar ook ben en alles zelf meemaak. In een docentenhandleiding worden de activiteiten uitgewerkt: 1. Kinderen verkennen de voorleeservaring van vroeger. Welke boeken herinneren ze zich nog? Hier wordt een tentoonstelling van gemaakt; 2. Elke leerling leest zijn voorleesboek van vroeger voor aan kleuters; 3. Leerkracht praat over lezen en het proces daarom heen, met als hulpmiddel een set kaartjes; 4. Ook het leesprofiel Welk leestype ben jij? wordt gebruikt; 5. De leerkracht heeft een instructietekst voor het helpen instuderen van de voorstelling door leerlingen; 6. De voorstelling heeft een raamwerk, dat verder kan worden ingevuld door de school. Er wordt ook een dvd meegeleverd met een uitvoering van de voorstelling door een basisschool uit Tilburg en drie voormalige voorleeskampioenen. Daarnaast een registratie van het repetitieproces.

Annie M.G. Schmidt Dag – Samenwerkende kinderboekwinkels

Ieder jaar wordt de geboortedag van de schrijfster Annie M.G. Schmidt (20 mei) herdacht op school, in de boekhandel, bibliotheek en media. Deze dag is in 1996 ingesteld op initiatief van De Samenwerkende Kinderboekwinkels. Met behulp van de in de instelling aanwezige materialen en mogelijkheden wordt de schrijfster herdacht, door voor te lezen, een vers te reciteren, een liedje te beluisteren of bijvoorbeeld een recept uit het kookboek naar aanleiding van haar werk te maken (Kaapse Raasdonders).

Boekenpret – Vereniging van Openbare Bibliotheken

Boekenpret is een leesbevorderingsprogramma voor kinderen van 0-6 jaar en hun opvoeders. *Boekenpret* is een project dat beoogt de leesomgeving voor kinderen van 0 tot 6 jaar te verbeteren om daarmee het leesgedrag van deze kinderen te stimuleren. *Boekenpret* heeft voor de kinderen Boekenberen, die ouder en kind helpen om voorleesroutines op te bouwen. Daarnaast zijn er Speelontdekboeken (voor peuters en voor kleuters) met opdrachten en spelletjes bij bestaande prentenboeken.

De Boekenwurm - Teleac/NOT

De Boekenwurm is een internetsite waar alle prenten- en leesboeken uit de Schooltv-programma's onder de aandacht worden gebracht. Ook met aandacht voor algemene kinderboeken. Met een deel voor kinderen en een deel voor ouders/leerkrachten.

Fantasia – Vereniging van Openbare Bibliotheken

Fantasia is een schoolleesplan dat in 1993 in opdracht van Stichting Lezen is ontwikkeld en in 1996 officieel gestart. De vrijblijvendheid van leesplezier binnen het onderwijs wordt daarin omgezet in een strategische en gestructureerde benadering van het lezen. Belangrijk uitgangspunt is de rol die bibliotheken, boekhandels en ouders en verzorgers in onderlinge samenhang en afstemming met de scholen vervullen. *Fantasia*-activiteiten zijn verdeeld in drie categorieën: boekenkring, vrij lezen en verwerking.

Gedichtenwedstrijd: mijn wereld onder woorden - Stichting Kinderen en Poëzie

Kinderen van 4 t/m 12 jaar worden uitgenodigd een gedicht te schrijven over hun eigen wereld en in te sturen voor de landelijke wedstrijd. Winnende gedichten komen in de nieuwe poëziebundel van Stichting Kinderen en Poëzie en kinderen worden uitgenodigd voor het slotfestival in het Land van Ooit. Leerkrachten kunnen zelfstandig met kinderen aan de slag en kunnen ondersteunend lesmateriaal bestellen via www.skep.nl. In september ontvangen alle basisscholen een mailing met daarin uitleg over de wedstrijd Mijn wereld onder woorden. 25 November is de uiterste inzenddatum voor scholen om mee te doen aan de wedstrijd. Leerkrachten kunnen zelf bepalen hoeveel lessen zij aan het project besteden.

De Heldenkast – Kunstgebouw

De Heldenkast is een verhalenkast, die is ontwikkeld met en voor scholen voor asielzoekerskinderen. Dit landelijke project is door Kunstgebouw in opdracht opgezet en ontwikkeld. Centraal staat het thema held. De held is van alle tijden en alle culturen. De Heldenkast heeft vier kanten. Drie kanten hebben elk een eigen verhaal: Sundiatta, de zoon van de buffel, is een kinderversie van een beroemd Afrikaans epos, geschreven door Vamba Sherif en met vertelplaten van Josefiën Versteegh. Iedereen is een held is een stripverhaal met vertelplaten over een olifant en een muis die Jan Vriends getekend en geschreven heeft. Land in zicht biedt de ingrediënten van een verhaal dat steeds opnieuw

ontstaat. Er is een eiland, zo groot als een vloerkleed, dat elke keer anders ingericht kan worden. De vierde wand van de Heldenkast is rood en biedt ruimte voor de verhalen van de kinderen zelf. Hierbij kunnen allerlei middelen worden ingezet (geluiden, vertelplaten, rekwisieten). Bij elk verhaal zijn lessen gemaakt voor onderbouw, middenbouw en bovenbouw. De leerkracht kan op ieder niveau met zijn leerling instappen.

Historische verhalen - Kunst Centraal

Kinderen maken kennis met het schrijven van historische verhalen en koppelen dit aan hun eigen historische omgeving, om te komen tot het zelf schrijven van een historisch verhaal. Leerlingen in het basisonderwijs maken kennis met onze literatuurgeschiedenis en het schrijven van historische verhalen. Op deze manier maken ze eveneens kennis met een schrijver, het schrijversvak en hoe een historisch boek tot stand komt. Zij doen onderzoek naar hun eigen historische woonomgeving en schrijven een verhaal naar aanleiding van een gebeurtenis of personages uit deze omgeving. Het project wordt afgesloten met het samenstellen van een boekje, waarin de verhalen van leerlingen opgenomen worden.

Kinderboekenweek – CPNB

Actie rond kinder- en jeugdliteratuur met aandacht voor het brede aanbod van kinderboeken. Jaarlijks is er een thema, wordt er een Kinderboekenweekgeschenk geschreven en een Prentenboek gemaakt. Ook is er een KinderboekenweekQuiz, het cadeau van de bibliotheek. Tien dagen de gelegenheid het kinderboek extra in het zonnetje te zetten: op school, in de bibliotheek, in de boekhandel en culturele instellingen. Alle instellingen kunnen festiviteiten organiseren. Voor scholen en bibliotheken zijn daartoe speciale materialen ontwikkeld.

Het Leesprogramma – Vereniging van Openbare Bibliotheken

Een jaarlijks terugkerend leesbevorderingsprogramma waarbij de programma's zijn opgezet rond een thema. Het benodigde materiaal wordt landelijk ontwikkeld. Ook worden suggesties geleverd om ermee te werken en wordt een omvangrijke basislijst van boeken die gebruikt kunnen worden samengesteld. Tegenwoordig maken naast veel bibliotheken steeds meer scholen gebruik van deze materialen, omdat ze een goede en eenvoudige mogelijkheid bieden om een enthousiasmerende leesbevorderingsactie op touw te zetten.

Het Leesvirus – PBc Drenthe

Het Leesvirus is een leesproject waarbij kinderen via internet communiceren over gelezen boeken. De bibliotheek selecteert per jaar tien boeken. Scholen kunnen deze zelf aanschaffen of hierover afspraken maken met de plaatselijke bibliotheek. Kinderen lezen de boeken. Via een speciale website krijgen de kinderen acht weken achtereenvolgens wekelijks quizvragen over de gelezen boeken of een thema te beantwoorden. De winnende schoolklas wordt gehuldigd op het afsluitende Leesvirus-feest.

De Nationale Voorleesdagen – Stichting Lezen en CPNB

Jaarlijkse campagne van tien dagen in januari/februari, die het voorlezen aan kinderen die zelf nog niet kunnen lezen, stimuleert. Primair gericht op kinderopvang en de onderbouw van de basisschool. In het kader van De Nationale Voorleesdagen heeft de jury van Nederlandse jeugdbibliothecarissen tien prentenboeken voor peuters gekozen die centraal staan tijdens de campagne.

De Nationale Voorleeswedstrijd - Stichting Lezen

De Nationale Voorleeswedstrijd is een van de grote leesbevorderende projecten voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs. Kinderen lezen hun favoriete fragment uit een kinderboek voor. Met behulp van een juryformulier wordt de beste voorlezer gekozen. Afgelopen editie deden 75.000 kinderen mee van 3.000 basisscholen. Van september tot eind november organiseren scholen zelf voorleeswedstrijden. Het gratis voorleespakket geeft hiervoor tips en suggesties. Scholen dienen dit zelf aan te vragen. De hele school kan meedoen aan de wedstrijd (aparte wedstrijden voor onder-, midden- en bovenbouw). De uiteindelijke schoolkampioen die mee mag doen aan het landelijk vervolgtraject moet in groep 7 of 8 zitten! Deze schoolkampioen dient voor 1 december bij Stichting Lezen te zijn aangemeld. Daarna vinden de lokale, regionale en provinciale rondes plaats, georganiseerd door de openbare bibliotheken en Provinciale Bibliotheek Centrales. Uiteindelijk blijven twaalf provinciale finalisten over, die in mei met elkaar strijden om de titel De Nationale Voorleeskampioen.

Nederlandse Kinderjury - CPNB

Een jaarlijkse publieksprijs waarbij kinderen bepalen welke twee boeken (categorie 6-9 jaar en categorie 10-12 jaar) de Prijs van de Nederlandse Kinderjury krijgen. Zij stemmen of via de website of vullen op een stemformulier hun favoriete top 5 in.

Poetry International Kinderfestival - Poetry International

Een poëziefest voor kinderen in het najaar in Rotterdam. Bekende dichters, acteurs en zangers treden op in een gevarieerd programma vol gedichten en liedjes rond een jaarlijks wisselend thema.

Uit de Boeken - Centrum voor de Kunsten Sneek, Wymbritseradiel

Multidisciplinair kunsteducatieproject voor het basisonderwijs. Uit de boeken is een activiteit voor alle leerlingen van de basisschool. Het is een project rondom boeken waarbij genieten van boeken voorop staat. Per twee leerjaren wordt een boek, een lesbrief en een activiteit aangeboden. De leraar leest met de kinderen het boek en werkt zelfstandig met de lesbrief. De lesbrief en de activiteit vullen elkaar aan en zijn erop gericht een aspect uit het boek zodanig te belichten dat het meer voor de kinderen gaat leven. De activiteit wordt door Centrum voor de Kunsten voor de school verzorgd. De activiteit wordt altijd begeleid door een kunstenaar, schrijver of kunstvakdocent.

Verhalenkasteel - Stichting De taal van het verhaal

Het Verhalenkasteel is een veelkleurig houten bouwsel zo groot als een schatkist. De zeven 'kamers' zijn gevuld met verhalen uit de kinderwereldliteratuur en met tot de verbeelding sprekende voorwerpen. Bijgevoegd zijn kant en klaar uitgewerkte lessuggesties. Het vereist van de scholen een geringe investering en een introductiebijeenkomst voor de leerkrachten. Daarna kunnen ze jaren vooruit dankzij een abonnement op inspiratie: het kasteel wordt jaarlijks gevuld met nieuwe verhalen, voorwerpen en lessuggesties. Bovendien worden speciale activiteiten aangeboden, bijvoorbeeld in de Kinderboekenweek. Het Verhalenkasteel is ontstaan in 2000 naar een idee van Nancy Wiltink en Anna van Praag. Inmiddels zijn er drie edities van het Verhalenkasteel: een Spiegelkasteel (met verhalen over anders-zijn), het Luchtkasteel (over reizen, in het echt en in gedachten) en het Waterkasteel (over water, van een traan tot de wereldzeeën).

Vertellen in geuren en kleuren - Kunst en Cultuur Overijssel

Verhalen vormen voor kinderen een onuitputtelijke bron voor allerlei fantasieën en ideeën om bij weg te dromen. Ze bieden geborgenheid in de vorm van een wereld waarin je je even thuis kunt wanen en kunt schuilen. Dit lespakket over verhalen en verhalen vertellen sluit daarom goed aan bij de

belevingswereld van kinderen. De vertelkist *Vertellen in geuren en kleuren* gaat over vertellers, volksverhalen en vertelattributen uit vele landen. In de kist zijn attributen opgenomen uit onder andere Suriname, Turkije en een aantal Afrikaanse landen. Het vertellen aan de hand van voorwerpen is een specifieke manier van vertellen waaraan in de docentenhandleiding aandacht wordt besteed. Het blijkt dat er in diverse culturen meer overeenkomsten in het verhalen vertellen aanwezig zijn, dan men op het eerste oog (en oor) vermoedt.

Voortgezet onderwijs

Bazar – CED, Stichting Lezen

Bazar: lezen met plezier in het vmbo! Bazar is een lesprogramma leesbevordering dat bestaat uit een verzameling projecten voor het gehele vmbo, alle leerjaren en alle leerwegen. Het behelst onder andere een schrijversbezoek, een vertelproject, werken met gedichten met *Doe Maar Dicht Maar* (zowel lezen als schrijven), goede boeken lezen/de Jonge Jury, de B van Baantjer (over tv-crimi's) en een filmbezoek. De openbare bibliotheek heeft een prominente rol in het project.

BulkBoeks Dag van de Literatuur - BulkBoek

Festival/evenement. Scholieren komen in contact met een groot aantal auteurs, die zich presenteren via voorleessessies, interviews en talkshows. Daarnaast vinden CKV-activiteiten plaats (vertonen van verfilmde literatuur, kleinkunstop tredens). Tijdens literatuurlessen hebben leerlingen zich voorbereid en kunnen zij op een (inter)actieve manier deelnemen aan de dag.

DICHT/VORM – Stichting II Luster

In het project *DICHT/VORM* van Stichting II Luster zijn animatiefilms gemaakt bij gedichten. In *DICHT/VORM modern* gaat het om animatiefilms bij gedichten uit de moderne Nederlandse poëzie (zoals Mustafa Stitou, Hagar Peeters en Ingmar Heytze). In *DICHT/VORM klassiekers* is klassieke Nederlandse poëzie van onder andere Hooft, Paaltjens, Lucebert en Marsman verfilmd. Voor docenten Nederlands, CKV1 en CKV2 in de tweede fase en hun leerlingen is een lespakket ontwikkeld. Hierin wordt aandacht geschonken aan poëzie en animatiefilms en de relatie tussen beide. Het lespakket bestaat uit een docentenhandleiding met lessuggesties, een video/dvd, een bloemlezing en een cd-rom. Bij het klassieke pakket ontvangt men bovendien 20 dichtbundels.

Doe Maar Dicht Maar - Doe Maar Dicht Maar

Landelijke dichtwedstrijd met ondersteuning van lesmateriaal. Jongeren worden aangezet te werken met gedichten: poëzie lezen en zelf creatief schrijven. Ze kunnen zowel zelfstandig als via school inzenden. De honderd winnaars komen in een dichtbundel, de tien besten treden op tijdens het slotfestival in De Oosterpoort in Groningen, waar ook workshops en schoolpresentaties plaatsvinden. Inzenden kan jaarlijks tot 1 februari.

De Inktaap - BulkBoek en Villanella in opdracht van de Nederlandse Taalunie en Stichting Lezen

Op scholen in Nederland en Vlaanderen wordt een jury van minimaal vijftien leerlingen samengesteld, die tussen november en maart de drie boeken lezen die respectievelijk de Libris Literatuurprijs, de AKO literatuurprijs en de Gouden Uil hebben gewonnen. Elke jury kiest een eigen winnaar. Alle stemmen samen worden geteld en de winnaar krijgt de Inktaap. Naast lezen en beoordelen zijn het

ontmoeten van mede-juryleden en het uitwisselen van ervaringen belangrijke aspecten van de Intkaap.

Jonge Jury – Bulkboek in opdracht van Stichting Lezen

De Jonge Jury daagt jongeren van 12 tot 16 jaar uit jeugdliteratuur uit het voorafgaande jaar te lezen en daaruit het mooiste boek te kiezen. Werken met De Jonge Jury kan voor docenten een ondersteuning zijn om de lessen fictie op een boeiende en stimulerende wijze in te vullen. Jongeren kunnen individueel maar ook in school- of klassenverband meedoen. Tijdens de Dag van De Jonge Jury, een eendaags literatuurfestival, staan schrijvers en boeken van De Jonge Jury centraal. Leerlingen maken in groepjes kennis met hun favoriete auteurs en er zijn optredens, workshops en wedstrijden, die aansluiten op het werken met het fictiedossier. Hoogtepunt is de uitreiking van de Prijs van De Jonge Jury aan de auteur die in het voorafgaande jaar de meeste stemmen kreeg van De Jonge Jury.

Lessuggesties bij de Boekenweek – Stichting Lezen en CPNB

In september krijgen alle scholen voor voortgezet onderwijs twee brochures met lessuggesties toegestuurd waardoor docenten de Boekenweek en het thema van de Boekenweek in het literatuuronderwijs in de bovenbouw havo/vwo kunnen inpassen. Een maand voor het begin van de Boekenweek zal daarnaast een promotiepakket naar alle scholen worden gestuurd. De brochure bestaat uit suggesties over hoe scholen met bibliotheken en boekhandels activiteiten kunnen opzetten. Verder bevat de brochure acht uitgewerkte themalessen met fragmenten uit Nederlandse literatuur waarbij vragen en opdrachten zijn geformuleerd. Het promotiepakket bevat naast het Boekenweekmagazine en vier affiches ook een extra lessuggestie over het Boekenweekgeschenk.

Moods & Books Lounge - Bulkboek in opdracht van Stichting Lezen

De Moods & Books Lounge bestaat uit vijf themacabines, ieder uitgevoerd in een eigen kleur, en een lange lage loungeleestafel. Rond deze tafel liggen losse rode kussens waaraan de leerlingen heerlijk kunnen liggen lezen en in de geselecteerde boeken kunnen bladeren, die aan de tafel vastgemaakt zijn. In vijf themacabines maken jongeren kennis met vijftien nieuwe jeugdboeken die in aanmerking komen voor de Prijs van De Jonge Jury 2004. Er is gekozen voor de vijf meest voorkomende thema's in recente jeugdboeken: romantiek, vriendschappen en vakantie, historie, spanning en land van herkomst. De leerling komt in de sfeer van deze thema's door het zoeken naar en lezen van korte boekfragmenten die op verrassende wijze zijn aangebracht. Tegelijkertijd hoort hij/zij via de geluidsinstallatie fragmenten uit de geselecteerde boeken voorgelezen, afgewisseld met toepasselijke muziek. Herkenbare voorwerpen en de speciale verlichting zorgen ervoor dat de leerling zich snel in de juiste sfeer waant.

Poetry International Festival - Poetry International

Internationaal poëziefestival in de Rotterdamse Schouwburg met veertig bekende en nog niet bekende dichters. De poëzievoordrachten, interviews, lezingen en discussies zijn omlijst met muziek, theater en een boekenmarkt. Een dag in de week vindt een Poetry Slam plaats die door scholieren bezocht kan worden.

School der Poëzie

De School der Poëzie biedt diverse poëzieprojecten voor het voortgezet onderwijs, waarbij jongeren zelf gedichten gaan schrijven. Enkele voorbeelden: Lucebert, waarbij derde-, vierde-, en vijfdeklassers van gymnasia les krijgen over de dichter Lucebert. De PoëzieRevue, een theatervoorstelling met muziek, rap, dans, video en optredens van bekende dichters, dansers en acteurs. Jongeren

presenteren hun gedichten nadat zij hebben deelgenomen aan de lessen van School der Poëzie. Verder: project rondom de VSB-poëzieprijs en Landkoffers.

Zo Gedacht Zo Gedicht - ProBiblio, Kunst en Cultuur Noord-Holland, Kunstgebouw

Zo Gedacht Zo Gedicht is een poëziewedstrijd voor jongeren van 12 tot en met 18 jaar. Ter ondersteuning van de deelnemers verschijnt een thematisch samengestelde poëziespecial met allerlei suggesties om te werken met gedichten. Jongeren kunnen zowel individueel als via de school hun gedicht inzenden. In de maanden januari en februari vinden poëziewerkshops m.m.v. dichters in bibliotheken plaats. Gedichten kunnen jaarlijks tot 1 maart worden ingezonden. De winnaars worden op de slotmanifestatie medio april bekend gemaakt.

Beroepsonderwijs/volwasseneneducatie

Het land dat in mij woont: digitaal - ROC Da Vinci College en ROC Dario Fo College (van de Mondriaangroep)

Als opvolger van het project Het land dat in mij woont, dat werd geïnitieerd door Kunstweb, Openbare Bibliotheek en School der Poëzie (Amsterdam) werd speciaal voor ROC's een digitale versie ontwikkeld. In de oorspronkelijke versie van Het land dat in mij woont werkten telkens koppels dichters en beeldend kunstenaars samen, die niet in Nederland waren geboren. Uit deze samenwerking ontstond een museale expositie en een reizende tentoonstelling in koffers. Dit project was bestemd voor het voortgezet onderwijs. Het Da Vinci College en het Dario Fo College gaven vervolg aan dit project met een digitale versie voor docenten en cursisten van NT2 (Nederlands als tweede taal). Docenten kunnen zich aanmelden voor dit project en vervolgens de docentenhandleiding downloaden. Vervolgens kunnen cursisten hun gedichten op de website zetten. Maandelijks wordt een winnend gedicht bekend gemaakt.

Websites

<http://projecten.leesplein.nl>

Projecten Taal en Lezen is een databank met informatie over een groot aantal projecten rond taalstimulering en leesbevordering. De informatie is bedoeld voor alle bemiddelaars die zich beroepshalve bezighouden met het bij elkaar brengen van boeken en kinderen van 0-18 jaar.

www.beleven.org/verhalen

Verhalen, volksverhalen, sprookjes, fabels, mythen, sagen & legenden uit wereldliteratuur en verteltraditie.

www.bibliotheek.nl

Toegangspoort tot alle bibliotheken in Nederland. Hier presenteren de bibliotheken hun collectie. Ook Al@din, de vraagbaak over bijna alle denkbare onderwerpen, is hier te vinden. Een onderdeel van deze website dat speciale aandacht verdient is de Virtuele Bibliotheek. Zie verder bij:

www.mediatheek.bibliotheek.nl

www.boekie-boekie.nl

Informatie over kunst en literatuur voor kinderen, onder andere over het project Poem Express. Hoort bij het tijdschrift BoekieBoekie.

www.bulkboek.net

Bulkboek houdt zich bezig met literatuureducatie voor jongeren. Bevat onder andere een overzicht van activiteiten op het gebied van literatuureducatie, zoals De Jonge Jury, De Inktaap en de Dag van de Literatuur.

www.cpnb.nl

Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. Informatie over onder andere de (kinder)boekenweek, de Nederlandse kinderjury, de jonge jury en de nationale voorleesdagen.

www.dbnl.nl

De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren is een website over de Nederlandse taal en literatuur. De site bevat onder andere literaire teksten, jeugdliteratuur en aanvullende informatie als portretten en hyperlinks.

www.dichtvorm.nl

Website van het project Dicht/Vorm van Il Luster. Dicht/Vorm is een multimediaal project op basis van poëzie en animatie voor het voortgezet onderwijs.

www.doemaardichtmaar.nl

De stichting Doe Maar Dicht Maar organiseert jaarlijks een poëziefestival en dichtwedstrijd voor jongeren. De stichting heeft ook lesmateriaal in de vorm poëzielessen.

www.gedichtendag.nl

Lesideeën voor primair en voortgezet onderwijs rondom de Gedichtendag die jaarlijks georganiseerd wordt.

www.kindergedicht.nl

Website met gedichten van kinderen. Zelf insturen van gedichten is ook mogelijk.

www.klassenbieb.nl

Website die scholen helpt een evenwichtige bibliotheek in de klas op te bouwen, zodat er in elke klas voor elk kind geschikte boeken aanwezig zijn. Bevat informatie over kinderboeken en lezen en is bedoeld voor leerkrachten, ouders en leerlingen in het basisonderwijs.

www.leesfeest.nl

De kinderboekenwebsite Leesfeest is een onafhankelijk leesbevorderingsproject van de Stichting Leesfeest. Bevat onder andere recensies, schrijversbiografieën, columns van schrijvers over hun leven als schrijver en spelletjes.

www.leesplein.nl

Verzamelpunt voor leesbevordering ten behoeve van kinderen en jongeren in de leeftijd van 0 tot 15 jaar. Bevat onder andere een peuter-, kinder- en jeugdboekenplein. Een onderdeel van deze website dat speciale aandacht verdient is de databank Projecten Taal en Lezen. Zie verder bij <http://projecten.leesplein.nl>

www.letteren.net

Website met een literaire agenda (met onder andere literaire activiteiten van openbare bibliotheken), een webgids, een nieuwsrubriek en een zoekfunctie (naar bijvoorbeeld auteurs).

www.letterkundigmuseum.nl

Website van het Letterkundig Museum met onder andere informatie over het kinderboekenmuseum en over museumlessen voor het onderwijs.

www.lezen.nl

Stichting Lezen heeft tot doel het plezier in lezen te bevorderen. De site biedt veel informatie over onder andere onderzoek, literatuureducatie, projecten en activiteiten op het gebied van lezen en leesbevordering.

www.literatuureducatie.nl

Startpunt voor literatuureducatie met achtergrondinformatie, evenementen, adressen, projecten en lesmateriaal.

www.literatuurgeschiedenis.nl

Informatie over Nederlandse literatuur van de middeleeuwen aan de hand van thema's, schrijvers, teksten en een tijdbalk.

www.literatuurplein.nl

Kennis en ontmoetingsplein voor Nederlandse en vertaalde literatuur. Informatie over schrijvers en boeken.

www.maribi.com/verhalen

Veel kinderverhalen om voor te lezen, onderverdeeld in vier categorieën: 'verhalen over kinderen en wat ze allemaal beleven', 'dierenverhalen', 'spreekjes en andere fantasieverhalen' en 'tienerverhalen'.

www.mediatheek.bibliotheek.nl

De Virtuele Mediatheek bevat informatie van de openbare bibliotheken voor iedereen in het onderwijs. Zoals leuke leestips, materiaal voor een spreekbeurt of werkstuk, handleidingen om te leren zoeken op Internet, lesmateriaal voor docenten en ondersteuning voor mediathecarissen. De website is een initiatief van de Vereniging van Openbare Bibliotheken.

www.mijnstempel.nl

Op mijnstempel.nl kunnen kinderen en jongeren zelf recensies schrijven en de recensies van andere kinderen en jongeren lezen. Er zijn drie leeftijdscategorieën: 6-9, 10-12, 13-16 jaar. De website is ontwikkeld in opdracht van de Vereniging van Openbare Bibliotheken en de Dienst Openbare Bibliotheek Den Haag in samenwerking met Stichting CPNB.

www.poetry.nl

Website van Stichting Poetry International. Informatie over vele activiteiten op het gebied van poëzie. Onderdeel van deze site is 'dichter in het web', waarop gedichten van een aantal bekende dichters staan met vragen en opdrachten voor leerlingen van het voortgezet onderwijs.

poezierapport.blogspot.com

Poezierapport. Elke Nederlandstalige dichtbundel vanaf september 2004 wordt hier besproken.

www.schoolderpoezie.nl

School der Poëzie organiseert poëzieprojecten voor jongeren in het voortgezet onderwijs.

www.schrijven.org

Website over schrijven. Naast hulp bij schrijven en publiceren geeft deze site een overzicht van activiteiten op het gebied van schrijven, schrijftips en een forum.

www.skep.nl

Stichting Kinderen en Poëzie stimuleert kinderen creatief om te gaan met poëzie. Eens per jaar organiseert SKEP een poëziewedstrijd. Op de website staat uitgebreide informatie voor kinderen en docenten.

www.sss.nl

Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) bemiddelt en adviseert bij het organiseren van lezingen door schrijvers.

www.stichtingbeeldverhaal.nl

Stichtingbeeldverhaal.nl is een initiatief van Stichting Beeldverhaal Nederland. Deze website gaat over het veelzijdige gebruik van strips in het onderwijs en is bedoeld als kenniscentrum voor docenten, studenten en andere belangstellenden.

www.taalunieversum.org

Website van de Nederlandse Taalunie. Veel informatie over de Nederlandse taal, onderwijs en letteren voor onder andere docenten Nederlands.

www.vertellen.com

Alles over vertelkunst door de Stichting Vertellen. Cursussen, activiteiten, aanbod van vertellers, achtergronden.

www.wintertuin.nl

Literair Productiehuis de Wintertuin organiseert jaarlijks in november/december het grootste Nederlandse literatuurfestival, het Wintertuinfestival, in Arnhem en Nijmegen. Ieder jaar organiseert de Wintertuin meerdere projecten rond poëzie, literatuur en de relatie met andere kunsten op scholen voortgezet onderwijs.

www.zgzg.nl

Website van Zo Gedacht Zo Gedicht, een dicht- en rapwedstrijd voor het voortgezet onderwijs. Deze wedstrijd wordt georganiseerd door Kunstgebouw Zuid-Holland, Kunst en Cultuur Noord-Holland en de PBC ProBiblio.

Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland

Voor iedereen die vanuit zijn studie of beroep te maken heeft met kunst- en cultuureducatie is het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland van belang. In het centrum van Utrecht, vindt u een uitgebreide en unieke collectie publicaties over kunst- en cultuureducatie.

Collectie

Naast talloze monografieën bevat de collectie circa 175 binnenlandse en buitenlandse (vak)tijdschriften, vele lesmethoden, les- en projectmaterialen voor zowel basis- als voortgezet onderwijs, handboeken, naslagwerken en onderzoeksrapporten. Een aparte collectie is de instellingendocumentatie van centra voor de kunsten en van landelijke onderwijs- en culturele instellingen. Deze omvat naast jaarverslagen en beleidsplannen ook nota's van landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Materialen uit de instellingendocumentatie zijn ter plekke te raadplegen, maar zijn niet te leen.

Openingstijden

Het studiecentrum is voor publiek geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Raadpleeg de website van Cultuurnetwerk Nederland, www.cultuurnetwerk.org, of bel, 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden in verband met feestdagen en vakantieperiodes.

Catalogus on line: www.cultuurnetwerk.org > ga naar producten > bibliotheek

De catalogus van het studiecentrum is op internet te raadplegen. Publicaties zijn op verschillende wijzen te vinden in de catalogus. Ook geeft de catalogus on line informatie of een publicatie aanwezig is of uitgeleend.

Lenen

De meeste materialen zijn te leen en kunnen per post aan u toegestuurd worden. Indien u wilt lenen moet u ingeschreven zijn bij het studiecentrum. Voor het inschrijven is een identiteitsbewijs (paspoort, rijbewijs, Europees identiteitsbewijs) alsmede een recent afschrift van uw giro- of bankrekening (vanwege de adresgegevens) noodzakelijk. Aanmelding als lid is ook schriftelijk mogelijk. Stuur met uw aanmelding een kopie van uw identiteitsbewijs en van een recent giro- of bankafschrift mee.

Leden

Personen en instellingen kunnen lid worden van het studiecentrum. Leden betalen geen leengeld voor materialen en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen leden gratis

Zicht op...

Een lidmaatschap kost voor particulieren € 20,50 per jaar en voor instellingen en scholen € 34,50 per jaar. Een lidmaatschap kan op elk moment ingaan en wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd. Opzeggingen (alleen schriftelijk) dienen voor 1 december van het nieuwe kalenderjaar in het bezit te zijn van Cultuurnetwerk Nederland.

Colofon

Zicht op... literatuureducatie en leesbevordering is een uitgave in de serie *Zicht op...* van Cultuurnetwerk Nederland.

Hoofdredactie: Marie-José Kommers

Inleidend artikel: Martijn Nicolaas

Selectie literatuur, lesmethoden, projecten en websites: Dienst Informatie & Documentatie

Productie

Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Drukwerk

&producties bv

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.org

Zicht op... is gratis voor leden van het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. Deze uitgave is in pdf-formaat kosteloos beschikbaar op www.cultuurnetwerk.org. Geïnteresseerden kunnen ook tegen betaling van de verzend- en administratiekosten een exemplaar bij Cultuurnetwerk opvragen, zolang de voorraad strekt.

Eerdere nummers van *Zicht op...* op www.cultuurnetwerk.org (een selectie):

Media-educatie en mediawijsheid

Amateurkunst

Cultuureducatie in de nieuwe onderbouw

Sociale cohesie en cultuureducatie

Centra voor de kunsten

Cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk

CKV in het vmbo

Samenwerking in de cultuureducatie

Een kwarteeuw onderzoek naar kunsteducatie

Museumeducatie

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2005